

J

Alapította Bösörményi Zoltán

Irodalmi Jelen

A Nyugati Jelen irodalmi melléklete
Megjelenik havonta

I. évfolyam 1. szám 2001. november
<http://ij.nyugatijelen.com>

Szerkeszti: HUDY ÁRPÁD — München
Munkatársak: Irházi János — Arad,
Karácsonyi Zsolt — Kolozsvár

Anyagaink utánközlése csak a forrás megjelölésével

Kányádi Sándor

Bajor Andor kései elszíratása

Homéroszba kapaszkodva

*ki elszíratam annyi jó barátot
téged elszíratni nincsen már erőm
csak illendőségből klapanciázok
helyezek néhány szál előre-gyártott
hervadni-se-tudó nájlón-virágot
sírhalmadra tisztességtelvőn*

*jó negyven évig együtt féldegéltünk
magunkba bízón tudva kik vagyunk
s bár parádékon nem döngött a léptünk
félvén se félve egyre csak reméltünk
akkor is ha évekre elsötétült
jövendőbe vezető csillagunk*

*miért tagadnám becsapottnak érzem
magamat de magunkat legkivált
bár sejtettük nem hittük volna mégsem
hogy megszökhetsz az első résnyi résen
hová nekem is készül érkezésem
s hová megálljt hiába kiált*

*lassan aztán megfogyva meg is törve
s görnyedezve egy átoksúly alatt
prófétánk lett a hét város szülőltje
s jöhetett már megkésve-sündörögve
a szabadság már csak a bölcs göröggre
gondoltunk s neki adtunk igazat*

*földi lakó kinek meg-nemszületni
lett volna eszményi állapot
a vén vak is emlékszel ezt kesergeti
boldognak magát nem mondhatja senki
míg a ladik vele az odalenti
jól-őrzött kapun által nem jutott*

*de mióta a házsongárd göröngye
reáddüböngött minden kis rigó
kora tavasztól késő őszig egyre
kítartóan egymással versenyezve
azt fűtyüli hogy élni volna jó
miért mentél el bandi bandikó*

Kolozsvár, 1991-2001.

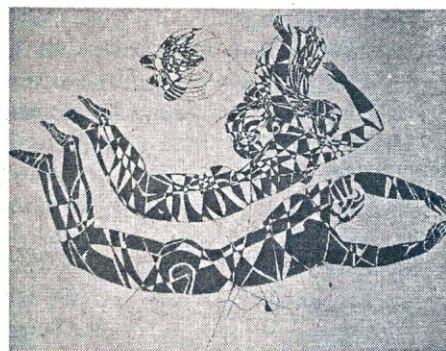
Lectori salutem

Üdvözlét, Olvasó!

Jólesően avított köszöntés a poszt-modern vadonatújdomságok korában, megrágtá az idő, mint eleink kódexeit.

De hát Pegazust nyergelni nem a legkorszerűbb vállalkozás a világhálós száguldozások évadján. A hamuba sült irodalom kora rég lejárt, a sületlennek holdja tán most van leáldozóban. Milyen irodalmat adjunk hát kezvedbe, Olvasó, e korszakváltó kavargásban? Ebből is, abból is. Tágabb házunk tájának mai irodalmi, művészeti terítékét hajdani esztétikai lakomák örökre ízes morzsáival szeretnénk élvezetesebbé tenni. Ha maradunk is főleg a magunk régi és új, bevált vagy csak próbálkozó ínyesmestereinél, módjával azért más, velünk érintkező szellemi tájak fogásaiból is ízelítőt kívánunk adni. Remélvén, hogy szemelgetsz majd kedvedre kínálatunkból, mert egyedül Általad nyerheti el értelmét a mellékletünk címéül választott

irodalmi jelen

Silvia Șerban

(Bukarest)

Az aradi Delta Galériában december 18-ig tekinthető meg a hatodik alkalommal megrendezett nemzetközi rajzbiennálé, amelyen belga és német művészek képviselik a külföldet. Az Irodalmi Jelen első számának grafikai illusztrációit a kiállítás hazai művészeinek anyagából válogattuk. Az alkotók neve mellett csak lakhelyüket tüntettük fel, mivel a képek a tárlaton is cím nélkül láthatók.

Vida Gábor

Rövid Tóni

Légrádi Antal víz- és gázszelőrre városunk közvéleménye akkor figyelt fel először, amikor 1989-ben kitalálta, hogy egyik őse valon zsoldosként érkezett vidékünkre, és ő tulajdonképpen Antoine Legrand, belga alattvaló. A hatóságoknál kezdeményezte a névváltoztatást, és levelet intézett a belga udvarhoz, hogy az a valamikori zsoldoskapitány adós maradt őse hópénzével, ami a kamatokkal együtt ma már egymillió belga frankot tesz ki. Arra kéri tehát Őfelségét, hogy próbálna eljárni az ügyben. Amint az várható volt, a hatóságok mereven elutasították a névváltoztatási kérelmet, és a levél soha nem jutott el a belga udvarhoz. Viszont a politikai rendőrség élénken érdeklődni kezdett nyugati kapcsolatairól. Védekezésül Légrádi ivásra adta a fejét. A rossz nyelvek szerint mindig is ivott. Józanon nem tudott hegeszteni, mert reszketett a keze.

Másodízben akkor figyelt fel rá a köz, amikor a helyi lap baleseti krónikája megírta, hogy részegen a villamos elvitte mindkét lábát, és a mentőorvos szerint elfolyt vérében annyi volt az alkohol, hogy mindenképpen belepusztult volna, de mivel így összes testnedveit pótolni kellett, csodával határos módon megúszta. Valahányszor felérezett lázálmból, arra kérte az orvost, hogy tisztességesen temessék el a lábát. Éjszaka-ként pedig hangosan fohászzkodott az Úrhoz, hogy szólítaná magához végre. Ilyenkor a derengő kórházi fényben mereven nézte a beázások mennyezeten barnálló foltjait. A kórházi lelkésznek pedig elmondta, hogy onnan fogja magához szólítani az Ég. De a pap nem látott semmit.

Már jó két hete gyakorolta magát a tolokocsiban, amikor sikerült elemelnie egy üveg orvosi szeszt. Kölnivízzel dúsította, és az esti vizit után csendben elszopogatta. Éjfél után a beázás barnálló foltja megmozdult, úgy kezdett gomolygani, mint egy barokkos felhő, aztán alászállt, teljesen befedte a kórtermet. Légrádi a tolokocsiban találta magát, lendített egyet a keréken, és a göröngyös, enyhén lejtő folyosón a kocsi elindult. Néhány perces vagy órás száguldás után, az alagút végén halvány, egyre erősödő fényesség tűnt fel. És azután meglátott egy behajtani tilos táblát. Fékezett, lopva körülnézett, hogy van-

e rendőr, de nem volt. Már lendített volna a keréken, amikor valaki rászólt a magasból:

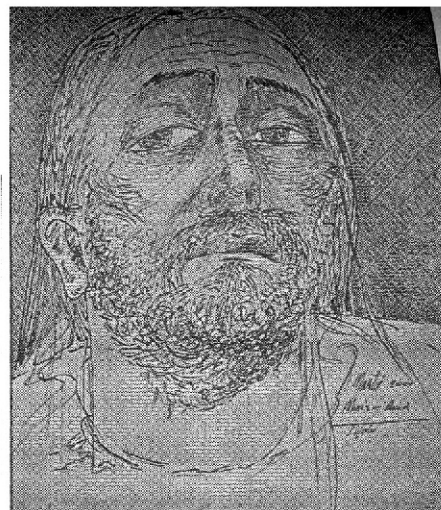
- Fordulj vissza, gyermekeim!
- El akarok menni! - ordította Légrádi.
- Nem lehet, még nincs itt az ideje - mondta a hang.
- Akkor add vissza a lábamat! - fogta könyörgőre.
- Nem tehetem, de ha nagyon akarod, lábaid ereje a karodba költözik. Bizzál bennem!

A reggeli vizitkor a főorvos Légrádit a személyzeti liften találta, amint két kezével kitámasztotta az ajtót, két lábcsonkján egy-egy AIDS-es gyermeket hintáztatott. És amíg nem hoztak neki egy pohár szeszt, nem volt hajlandó visszaülni a toloszékbe.

Miután hazaengedték a kórházból, előbb harminc, majd ötven kilós kézisúlyzót rendelt a helyi vasgyárból. Régi kollégái egy idő után a hajlítani való csöveket mind hozzá vitték, és olyan szép ívben hajlította meg a két colos acélcövet is, mintha főtt makaróni volna. Egy napon a régi bérház üres liftaknájában mászott fel a rácsozaton, letépte a dróthálót, kibújt, kézállásban az ajtóig ment és rettenetesen ordítani kezdett:

- Nyisd ki Jula, mert betöröm!

És mivel az asszony nem volt otthon, betört az ajtót. Zsizsekné, a szomszédasszony az ajtórezen át látta, hogy egyik kezén állva ordít, majd a szabad kezével benyomja a súlyos tölgysajtót, és betipeg a lakásba, mint egy cirkuszi törpe. A vénasszony azonnal arra gondolt, hogy ezt megszállta az ördög. Ilyen erő nincs. Abból a testhelyzetből a hatás-ellenhatás törvényének értelmében az ajtót nem lehet benyomni. Sok időre volt szükség, amíg a lakók megszokták, hogy Légrádi a földszinten megmarkolja a korlátot és úgy megy fel a negyedikre, mintha a magyar vándor nevű gyakorlatot mutatná be a tomaterebben, a lépcsőfordulónál kézállásban áll, és már a másodikon ordít, hogy nyisd ki Jula! Ilyenkor a Jula szeretője gyorsan felisszol az ötödikre. Egy délelőtt Zsizsekné azt is tisztán hallotta, amikor Jula kiadta a szerető útját. Valami olyasmit mondott a csalárd asszony, az a rosszfele, hogy a nyomorék urának nem csak a karja olyan erős, és te, szivi, sem kézállásban, sem lólengésben nem tudsz, amikor csak úgy megfog egy kézzel

Dan Tițoiu

(Konstanca)

és emelget, hát olyat még soha nem éreztem, menj hát a bűdös francba, te nyomorék!

Légrádi fő attrakciója az volt, hogy vasárnap délelőtt felkocsizott a nagytemplommal szembeni meredek utcába, és aztán visszafelé elengedte a kocsit, hogy guruljon. A templom előtti járdaszegélynek ütközve a kocsi hirtelen megállt, ő pedig egy nyújtott cukahara után kézállásban landolt a lépcsőkön. Ilyenkor mindig lelkes éljenzés meg taps fogadta. Besétált a templomba, és amikor a hívek imára emelkedtek, ő feszes kézállásban mormolta a mormolni valót. A rendszeres templomba járók száma ugrásszerűen megnőtt, és a rivális felekezetek arra kérték, hogy az ökumenizmus jegyében őket is tisztelje meg látogatásával...

De egy napon Légrádi megtalálta azt a beadványt, amelyben sok évvel ezelőtt nevének megváltoztatását kérte. Elöntötte a méreg, és jó félóraig dühöngött. Végül rájött, hogy azért utasították el a kérelmét, mert valami titkos hatalom megsúgta az illetékeseknek, hogy nem lesz ő már sokáig Legrand. Fölcsillant a szeme. Rövid Tóni, hát ez az, ezzel kellett volna kezdeni.

Másnap el is ment a hivatalba. Egy kedves és rendkívül szép asszonyság aprólékosan elmagyarázta neki, hogy miért nem lehet ezt a névváltoztatást keresztül vinni. Nem élünk már a kalózok idejében, és mi volna, ha mindenki a betegsége, fogyatéksága vagy gúnyneve szerint kérné az anyakönyvezett nevének megváltoztatását. Gondoljon csak bele, micsoda adminisztratív kalamajka sülné ki ebből. De Légrádi ebbe nem akart belegondolni. Dühében fölkapta a mahagóni utánzat íróasztalt és kivágta a csukott ablakon.

A téren éppen egy külföldi tévéstáb filmezte a koldusokat meg a kóbor kutyákat, amikor a városháza második emeleti ablaka felrobbant, és egy íróasztal zuhant a szökőkútba, telefonnal, számítógéppel és fikusszal együtt. Később a jelenetet háromszor is meg kellett ismételní, a filmesek állták a költségeket. Légrádi világsztár lett. Több jó nevű tévécsatornán élöben közvetítették a vasárnapi bevonulását a templomba, rengeteg levelet kapott, interjúkat adott, állítólag még egy hollywoodi menedzser is megkereste. Névváltoztatási kérelmét a kielégítö indokok hiányában továbbra is elutasították. De nem adta fel.

Újabb levelet írt a belga udvarnak, emlékeztette Öfelségét, hogy az a haramia zsoldoskapitány adósa maradt egy bizonyos Legrand nevű hősnek, és ő mint kései leszármazott a kamatokról le is mondana, ha Öfelsége diplomáciai vonalon elősegítené ennek a jelentéktelen adminisztratív ügynek a békés rendezését...

Kérdés, hogy ezt az újabb levelet megkapta-e a királyi ház. Joggal feltételezhető, hogy nem. Viszont egy nemzetközi segélyszervezet, miután nagy érdeklődéssel megtekintette Légrádi bevonulását a templomba, úgy döntött, vadonatúj, villanymeghajtású, szuper toló kocsival ajándékozza meg a rászorulókat. Légrádi módfelett örült az új szerkezetnek, napokon át korzózott vele, és érezte a csodálkozó pillantásokból, hogy még a kétlábon járók is irigylik.

Elhatározta, vasárnap az új kocsival megy templomba. A szerkezet olyan könnyedén mászott fel a meredek kis utcába, hogy öröm volt nézni. Azután neki lendült. Valahol az utca aljában rossz érzése támadt: nem volt elég gyors. Bátortalanul integetett a filmeseknek. Érezte, hogy az ugrás rövid lesz, majd minden elsötétült. Ezt a képsort egyetlen tévécsatorna sem sugározta. Utólag a vizsgálat kiderítette, hogy a toló kocsit automatikus fékrendszere lépett működésbe, a programnak megfelelően.

A gipszágyból nézte mereven a beázás barnán ködlö foliját. Utolsó erejével arra kérte az orvost, hogy a perfúziós oldatot pálinkával helyettesítse, de az nem hallgatott rá. Éjjel után a barna felhő lassan ellepte a kórtermet. Hosszú, keskeny alagútban suhant a kocsijával. Valahol messze fény derengett és erősödött. Nézte, hogy van-e behajtani tilos tábla, de nem volt. Egy rendőr szotyolázott valahol a közelben.

– Megjöttél, Rövid Tóni? – kérdezte utottan, és ő bólintott.

Horváth Csaba

A búcsú

Családunkban a vakság valamilyen formában mindig fellelhető volt, mint egy felsőbb hatalom sötét felkiáltójele. Ez a fekete felkiáltójel olykor valóban a vakság formáját vette magára, máskor rövidlátásban, elvakultságban, esetleg szellemi vakságban öltött testet. A vakság, rövidlátás eleve kirekeszti az embert a többiek közül. Nagypapám naphosszat elmerengött dolgokon, mintha nem is ebben a világban élne, sokszor az az érzésem támadt: van egy ország, amelyet mi, tisztán látók, nem érzékelünk, amelyet csak a hátrányos helyzetben levők éreznek, birtokolnak, "a vakok országa", ahol az ember boldog, s ha a valóságban nem is, de lélekben vagy képzeletben visszanyeri látását.

A délutáni lefekvéskor csak akkor akartam elaludni, ha nagyapámtól kértem egy darab csokoládét, vagy, ahogy félénken, szégyenlősen mondtam: "valamit". Néha adott, amije volt, amit elrejtett a nagy télikabátja feneketlen zsebe, csokoládét, cukorkát. Mint megannyi Mikulás-puttyot, úgy képzeltem el ezeket a kabátzsebeket. Ott sorakoztak a ruhásszekrényben egymás mellett. Közönséges kabátoknak tekinthetné és tekinti a földi halandó ezeket, de én tudtam, hogy azok nem mindennapi kabátok, valami természetfölötti rejtenek a zsebek, mert máskülönben hogyan is lehetnének egyfolytában tele. Valamikor hallottam egy arany nadrágos fiúról, aki valahányszor belenyúlt a nadrágzsebébe, pénzt vett ki belőle. Így képzeltem el én is ezeket a kabátokat. A gyolcsba bugyolált, spartherton felhevített cserép a családi tűzhely felejthetetlen melegét lehelté ágyamba téli délutánokon, vagy a villanypárna csipős melege várt rám meglepetésként. A délutánnak betlehemhangulata volt. Ezek is a "valami" kategóriájába estek. Úgy hittem, ezek is ott, a titokzatos kabátzsebekben vannak elrejtve, mint a mesékben a szelek, égi kamrákban. Az álom mesékkal keveredve tört rám. A vízörpintö özönvízre emlékeztető figurája, a tűzköppö sárkányok tüzesője, két bors ökröcske, vagy a csilagszemű juhász sokszor együtt szerepeltek képzeletemben. S gyermekként attól félttem, elveszítem nagyszüleimet, s akkor mi lesz? Egy álomban kaptam erre választ, s ez megnyugtató volt. A túlvilágon, amiről némi fogalmam volt már akkor, utcák voltak, házak. Ott megkerestem nagyanyámékat. Még ma

is emlékszem, milyen szép, falusias kinézetű, mély sárga festésű ház volt, ahová megérkeztem. Becsengettem vagy bekiabáltam, nem tudom, de nagyanyám nyitott ajtót, haja őszén lobogott, örült a látogatásnak.

Már nem veszélyeztette semmi a soha ki nem fogyó zsebeket. Még az elmúlás sem. Biztonságot jelentett ez a tudat. Éreztem, nehezebbre esik nem adni, amikor nem volt, amikor tényleg kiürültek ezek a puttyok, akkor megpróbálta tréfával elűtni a helyzetet és rajzolt a levegőbe egy csokoládét. Ettől én még makacsabb lettem és még eszeveszettebben követeltem valamit. A valaminek a hiánya egyben a szeretetet és a biztonság hiányává változott. Idővel az ember alkalmazkodik ehhez az állapothoz is, ehhez az életkörülményhez is.

Már este volt, a hálószobában égett a villany, a tévében valami filmet készültek bemutatni. Megszokott este volt. Beamentem búcsúzkodni, jó éjszakát kívánni. Amikor beléptem, már ágyban voltak mindketten. Akkor még csak meg voltam keresztelve, mert még egyikünkre sem szállt a Szentlélek ajándéka. Jó éjszakát kívántam, megígértem, hogy hamar visszajövök, a felvételi nem fog sokáig tartani. Felült az ágyban, teste megfáradt volt, elgyötört, akár a megváltóé, amikor leemelik a keresztről. Kék tekintetében ott hullámozott a Cienezáret-part csodája, kissé fakón, mégis diadalmasan. Vigyázz magadra fiam, mondták a könnyek között, megszorította a kezem, keze erejét még most is érzem. Néhány nap múlva meghalt, s én sohasem láttam már. Ez volt az utolsó ajándéka. Nem levegőbe rajzolt csokoládé, mely a tudatomban valósággá vált, hanem egy kézzszorítás, az igazi búcsú. A Lélek ajándéka. Nem pénzen megvásárolható lélek. A kézzszorítás vezetni tudott. Ereje volt, mely áthatott a síron is. Hiszen a vak emberek annyiban mások nálunknál, hogy vezetni kell őket. Csak azt lehet vezetni, aki belátja vakságát. Nem tudtam sohasem, kettőnk közül melyikünk a vak. De azt tudtam, hogy ki kit vezetett.

Amikor a csillagtalan éjszakában útnak indultam, mellém szegődött valaki. Egy útitárs, vándor. Ha jól emlékszem Kleopásznak hívták.

— Hová utazol? — kérdezte.

— Emmauszba.

2001. október 27. – november 4.

nézőtér

A kortárs drámairodalom fesztiválja Brassóban

A román színjátszás egyik alapvető, korántsem újkeletű problémájára, jellegzetességére hívta fel a figyelmet a Brassóban lezajlott kortárs drámairodalom-fesztivál. Arra, hogy a hazai hivatásos pódiumok lassanként lemondtak a társadalmi állásfoglalásról, megmaradva a gyönyörködte-tésnél és szórakoztatásnál. Ezt az elhanyagolt, jó értelemben vett didaktikai szerepet idézte meg szándéka szerint a négy éves szünet után újjáélesztett seregszemle. A hét hazai meghívott – köztük a marosvásárhelyi színház Tompa Miklós Társulata – kilenc versenyelőadása közül azonban mind-össze kettő tett eleget e követelménynek.

A Nagyváradi Állami Színház által bemutatott Matei Vișniec-dráma, *Az asszony nemi szerve, akár a boszniai harcmegzők*, a szerb-horvát-muzulmán testvérharc brutalitását tárta a nézők elé. A Petre Vulcarau rendezte, és a zsűri által díjazott előadás elfogadta a szöveg fennhatóságát és így nem vált önálló színpadi alkotássá. A patetizmusba fúló színházi játék pedig a dráma szellemi mondanivalóját aknáztá alá.

A pusztá szövegtolmácsolásnál jóval messzebbre merészkedett a bukaresti Bulandra Színház előadása. Az Alexandru Dabija fordította és rendezte *Madárczredes* című dráma hátere is a boszniai háború, ám egészen másként. *Hriszto Bojcsjev* példázata a háború szörnyűségeit a komikum eszköztárával szemléltette, megkönnyítve a gondolati tartalom befogadását. Darabjában egy eldugott település szellemi fogyatékosokból álló kis közössége eldönti, hogy az ENSZ szolgálatába áll és, az egységes európai szellemiséget fölállalva, Strasbourgba utazik. E dráma a balkáni néző „testközeli” valóságában fogant. A kelet-európai polgár ugyanis az örültségig idealista és a Nyugattól várja a megváltást, akár csak a Madárczredes lelkes csapata – mondja ki Bojcsjev. A főszerepet alakító

Victor Rebenjiuc játékát, valamint Dragoș Buhagiar díszletét díjazta a zsűri.

A Kincses Elemér pályakezdő művét megjelenítő galaci előadás ama bizonyos rossz múlt emlékét idéző, „megkésett” jelenség. Annak idején az értelmiségi néző minden bizonnyal sorsközösséget érzett volna a Néző örült játékaiknak áldozatául eső Senecával. Mára viszont *Seneca mosolya* csupán klasszicizálódott „történelmi mosoly”. A zsűri e produkcióból Labancz Klára díszleteit érdemesítette különdíjra.

Ugyancsak a totalitárius rendszer nyomasztó hangulatát kívánta megteremteni a Marosvásárhelyi Nemzeti Színház *Amorphe d’Ottenburg* című (rém)mesejátéka. Ám a fasizmus minden emberi értéket megsemmisítő világát túlságosan hatásvadász eszközökkel mutatta be. A rendező által félreértelmezett posztmodern képalkotás banálissá tette a kortárs drámaként helytálló *Grumberg*-művet.

Még távolabb eső történelmi időszak tárult elénk lenyűgöző képekben a *Jan Potocki* regénye alapján készült *Zaragoza – 66 nap* című előadásban. A több kultúrájú Spanyolország fénykorának felidézése, Alexandru Dabija által, egyértelműen színpadi érték. Az egymásba hajló terek, hirtelen sze-

repváltások és szövevényes cselekmény együttese mesés illúzióvilágot teremtett. Ám az Odeon Színház és a SMART közös előadása csupán a különböző etnikumok – spanyolok, mókók, zsidók – vallási és kulturális összeférhetetlenségének bemutatásával utalt a jelenkorra.

A korunk emberi viszonyait bemutató produkciók jobbra a kapcsolatteremtés csődjét és az egyén magárahagyatottságát jelentették meg. Farkas Ibolya és Lohinszky Lóránd *Szerelmes levelei* mesterségesen fenntartott, levelezésben kimerülő szerelmi történet. A festőművész és a befutott politikus gyermekkori szerelmének sajtóbotrány vet véget. *Albert Ramsdel Gurney* drámája jól ismert, XX. századi jelenség amerikai milióban. A semmitmondó rendezői elképzelés nyomán nehezen bontakozott ki a színészi játék, Farkas Ibolya alakítását mégis méltányolta a zsűri.

A brassóiak bemutatta *Eduardo de Filippo*-dráma, a *Filumena Marturano* főhősnője erőskezű matróna, aki öntörvényűen te-

remt magának családi otthont. Ez a produkció a fesztivál egyik legkiegyensúlyozottabb előadása volt. A játékot mozgó latin temperamentum Felix Alexa rendezésében hitelesnek tűnt, így nem csoda, hogy a fesztivál nagydíjával jutalmazták. A színészek játéka igényes szakmai felkészültségről tanúskodott – vélte a zsűri, a két főszereplő mellett két mellékszerep alakítóját is díjazva.

A *S.Ö.R.* (Shakespeare Összes Röviden) című színpadi játékot két színrevitelben is láthattuk. A Bokor Péter rendezte brassói, illetve a bukaresti Nottara-változat különböző játékritmust választott. A brassóiak előadásában a pályakezdő színészek pergő játéka adta meg a színpadi cselekmény igazi ízet, míg a bukaresti színész-hírességek (Mircea Diaconu, Emil Hossu, Constantin Cotimanis) fellépése gyakran ragyogó színpadi szólóvá alakult ugyan, de megbontotta a játék összhangját. A szöveg humoros, ám szakavatott Shakespeare-értelmezés, amely színészi szemmel mutatja be a „nemes bárd” lényegre csupaszított életművét.

A fesztiválon résztvevő előadások a színház kortárs-szerrepének többféle értelmezését adták. A rendezvény egyetlen elméleti ülésén, a jelenkori drámáról szóló kollokviumon az alig képviselt kortárs román színmű helyzetét drámaírók, például D.R. Popescu, Iosif Naghiu, Dumitru Dinulescu, Dumitru Solomon és Paul Everac próbálták magyarázni. Megválaszolatlan kérdések tucatjai feszegették a színpadot kisasajátító klasszikus szerzők sikerét, a jelenkori nézők megváltozott színházi igényeit vagy a hazai drámairodalom múltbafeledkezését.

Horea Popescu rendezőnek, a zsűri elnökének összegzésében: „A jó színház minden korban az, amelyet bárki megért. Szédítő gondolati mélységekből és absztrakt képekből még nem áll össze műalkotás. A színház olyan, mint egy nagyáruház, amelyben mindenki megtalálja azt, amire szüksége van. Ezzel az alapvető színházi érzékkel kell(cne) rendelkeznie a kortárs drámának is.”

BARTHA RÉKA

Játék a jelekkel

Olyan színdarabot bemutatni, amelyben több nyelven beszélnek, mindenképpen izgalmas vállalkozás, különösen, ha egy kortárs író szerző, Brian Friel művét ír rendező, David Grant állítja színpadra Romániában — magyarul.

Friel 1833-ban Donegal tartományban játszódó, Kolozsváron frissen bemutatott, *Fordítások* című darabja nemzeti sorstragédiát sűrít néhány nap alatt lejátszódó eseménysorba. A tragédia kerete egy viszonylag ártalmatlannak tűnő hatalmi döntés: a helységnek angolra fordítása. Nagyon ismerősen csenghet ez a magyar fülnek. Az előadás azonban nem komor, a nemzeti sors átérzésétől villogó tekintetű produkció. Átsejlenek ugyan ilyen jelentéstartalmak is, de a kolozsvári stúdióelőadás igazából a világok közöttiségről, a határesetekről, két kultúra találkozásáról szól, ahol szinte minden át- és visszafordítható.

Hugh (Csíky András) magyaráz a „vasárnapi iskolában“, Sarah (Fodor Edina) ijedten figyel.

Ide, Baile Beag falu szellemi központjába érkeznek a tanulni vágyó emberek. Itt tanítja beszélni Manus (Dimény Áron) a némának vélt Sarah-t (Fodor Edina), itt csipkelődnek Boland (Kardos M. Róbert) és Bridget (Varga Csilla). Kezdetben úgy tűnik, mindenki vidám és semmi ok panaszra. De Sarah mozdulataiból, abból, ahogyan félénken átnyújt egy csokor virágot Manusnak, kezd érthetővé válni: a lány szinte teljes némaságának egyik oka éppen az érzelmek kimondhatatlansága. Amikor ez a sarah-i virágcsokor Manus-tól átkerül Maire (Kali Andrea) kezébe, egy másik konfliktus bontakozik ki. Maire, aki Amerikába készül, inkább angolul szeretne tanulni, míg a többieknek az ír nyelv mellett a görög és a latin fontos. A két holt nyelvet élők tekintik, különösen Jimmy Jack (Nagy Dezső), aki olyannyira eltávolodott a való világtól, hogy egyenesen egy görög istennőbe, Athénébe szerelmes. E világ középpontjában áll a tanító, Hugh (Csíky András), akinek már megjelenése is tiszteletet parancsoló, annak ellenére, hogy belépésekor látszik rajta, nem teljesen józan.

A darab elején Hugh egy-egy gesztussal, jólirányzott mondattal még le tudja csillapítani az apró torzalkodásokat, a tékozló idősebb fiú, Owen (Bogdán Zsolt), megjelenésével elinduló eseményekben azonban már tehetetlen. A faluba keménykalapos világi tér vissza, aki írül ugyan, de mégis egészen más nyelven beszél, mint a többiek. Nem csupán az angol, a latin, a görög és az ír közötti különbségek válnak nyilvánvalóvá, de az is, hogy egyazon nyelv többféleképpen használható. Owen, aki az angol katonaságnak dolgozik, elhoz apjához két katonatisztet, akiket ismerőseiként mu-

Brian Friel: Fordítások; Kolozsvári Állami Magyar Színház, rendező: David Grant m.v., díszlet- és jelmeztervező: Dobre-Kóthy Judit, dramaturg: Kelemen Kinga, szereplők: Dimény Áron, Fodor Edina, Nagy Dezső, Kali Andrea, Kardos M. Róbert, Varga Csilla, Csíky András, Bogdán Zsolt, Hatházi András, Tyukodi Szabolcs f.h.

tat be. Valójában Lancey kapitány (Hatházi András) és Yolland hadnagy (Tyukodi Szabolcs f.h.) a felettesei.

Itt kerül felszínre a darab tragikus magja, a fordítás. Nem az író helységnek angolra ültetése a tulajdonképpeni tét, hanem a véglegesnek szánt angolosítás. Owen úgy fordítja le a kapitány követeléseit, hogy azok kérésnek hangzanak. Ennek jelentőségét, vagy azt, hogy Owent a tisztnek Rolandnak szólítják, először Manus ismeri fel. Közben számos humoros helyzet adódik abból, hogy a két angol tiszt, és a falubeliek többsége nem értik egymás nyelvét. Ez a gyakori helyzetkomikum érzékeny drámává lényegül át Yolland és Maire szerelmi jelenetében attól, hogy a másik nyelven olyan szavakat mondanak, amelyek értelme saját maguk számára nem világos. Mégis, a kimondott szavak hangsúlyai megteszik hatásukat. A nézőre is. És nem csak a hangsúlyok. Ebben az előadásban a finom mozdulatoknak, alig észrevehető gesztusoknak minden esetben erős helyzeti értékük van. Dimény Áron barátságosan csókolja meg Fodor Edina homlokát a darab elején, de az eltávolodás érződik benne az előadás végén. Bogdán Zsolt megérkezésekor a hazatérők visszacmlékező gesztusával fogja meg az ajtófélfát, és kemény elszántsággal akkor, amikor eldönti, hogy mégis az övéi oldalára áll.

A darab folyamán minden szereplő elmozdul kiindulási pontjából. Nagy Dezső egyszerre (illetve egymás után) játssza el a zsenit, a koszos parasztot, a felhők között járó, vagy a nagyon is földi gondolatokba kapaszkodó agglegényt.

Owen (Bogdán Zsolt) bevezeti Yolland-ot (Tyukodi Szabolcs, jobbról) a helynévmódosítás rejtelmeibe

Tyukodi Szabolcs széttartó gesztusai jól érzékeltetik dilemmáját, félelem és bátorság között. Kardos M. Róbert a bohóc vagy a szűkagyú parasztember maszkjában épp oly otthonosan mozog, mint az elszánt forradalmáréban.

Az átmenetek szinte észrevétlenek, nem csupán a színesi játékban. A fények változásával a szereplők máris a tengerparton vannak, s az idő múlását finoman, de érezhetően jelzi egy ruhaszárító kötél kifeszítése és lebontása.

A jól kidolgozott, hangsúlyos részletek egymást erősítve, szerves egységben teszik az előadási izgalmas színházi produkcióvá, mely úgy beszél fontos kérdésekről, hogy közben a játék örömeiről sem feledkezik el.

KARÁCSONYI ZSOLT

pergamen

első közlés

„Írják, hogy írjak...”

Szarajevóban 1914. június 28-án dördültek bele a világtörténelembe Gavrilo Princip szerb anarchista diák pisztolygolyói. Az Osztrák-Magyar Monarchia trónörökösének és feleségének a meggyilkolásával új korszak köszöntött be a földkerekség históriájába. Kezdetét vette az első világháború. A Püspök-havasok lábánál elterülő festői katlanban, a Körös csöndes völgyében, a német lovagvárakat imitáló Alpár Ignác tervezte kastélyban a végzetes történelmi eseményt megelőző napon zárta közös borítékba egy 36 éves poéta és 20 esztendőös választottja azt az egymást követően papírra vetett két levelet, amelyben megírták a dzsentrilány szigorú apjának, hogy össze akarnak házasodni. Ady Endre és Boncza Berta nem sejtette, hogy mi készül a távoli Bosznia fővárosában. Megérlelődött bennük az eltökélt elhatározás, hogy sorsukat törvényesen is egymáshoz kötik. Boncza Miklós azonban nem egyezett bele a tervezett házasságba. Hajthatatlan maradt, konokul ellenállt. Álláspontját a barátok, az ismerősök, a vezető politikusok

közbejárása, rábeszélése sem tudta megváltoztatni. Megkísérelte „megpuhítani”, jobb belátásra bírni, többek között, Szombattfalvy Albert, Petrovics Elek, Bárczy István, Vészi József és a korszak sok más jeles személyisége. A rossz hírű, a beteg, a „szanatóriumviselt”, a Munkapárt vezérét, Tisza Istvánt cikkeiben és verseiben élesen támadó Ady Endrétől Boncza Miklóst, a mogorva „Jókai-embert”, egy világvalasztotta el. Képtelen volt megbékélni azzal a gondolattal, hogy szeretett lánya egy „züllött költő”, egy „nem férnek való ember” felesége legyen. Nem is válaszolt a Csucsán 1914. június 26-án, illetve június 27-én kelt két levélre. Boncza Miklós vétője, hajthatatlan tiltakozása után Ady Endre és Boncza Berta számára nem maradt más választás és út, minthogy az árvaszék jóváhagyását kérik tervezett házasságukhoz. Kezdetben gyorsnak és problémamentesnek ígérkezett a gyámhatósági beleegyezés megszerzése. A felfogadott ügyvéd, Hirsch Gyula tanácsára 1914. július 30-án utazott be Ady és Csinszka Csucsáról Kolozsvárra, hogy ügyüket dőlőre vigyék. Felkeresték, többek között, Dózsa Endre alispánt és Rohonczy Lajos árvaszéki elnököt, támogatásukat kérve. Bízta a gyors elintézésben. Ügyük előadója a kolozsvári árvaszéken Winkler Albert árvaszéki elnök volt. A kolozsvári árvaszék átiratai alapján Melly Béla, a budapesti árvaszék elnöke tárgyalt többször is Bonczával. Az ügy húzódott, a határidők ismételtelen csúsztak, elhalasztódtak. A mindennapjait megkeserítő probléma elintézése végett Ady Endre háromszor járt Pesten, többször Kolozsvárra. Számos levelet írt az ügyről, illetve a kemény diónak bizonyuló kérdés mielőbbi megoldása érdekében. Jdeget borzolt,

energiát őrlött és emésztett a konok harc. A világban zajló véres háborúval párhuzamosan vívta a költő és Csinszka a maga külön háborúját a hivatallal, a bürokráciával, a szokásrenddel. A háborús események, a hivatali eljárás bonyolultsága, valamint Boncza Miklós merev magatartása egyaránt közrejátszott az ügy elintézésének, lezárásának elhúzódásában. Nyolc hónapig tartott az árvaszéki engedély megszerzése: Ady erejének és idejének jelentős hányadát a bürokratikus huzavona emésztette és vitte el. A kolozsvári árvaszék 1915. február 27-én hozta meg a házasulandóknak kedvező döntését, amelyet azonban Boncza Miklós megfelelőbbet. A fellebbviteli hatóság, a Kolozs Vármegyei Közigazgatási Bizottság 1915. március 22-én szentesítette véghatározatát.

Boncza Miklós is módosította valamelyest magatartását, engedett korábbi dacos merevségéből. Formálisan, jogilag továbbra is mindent megtett ugyan az engedély elodázásáért, a döntés végső stádiumában – miként azt Király István adatokkal igazolta – „titokban, rejtve igyekezett mégis elősegíteni” azt. Boncza Miklós álláspontjának ismeretében, hozta meg döntését a kolozsvári árvaszék és a Vármegyei Közigazgatási Bizottság. Kolozs vármegye főispánja, Bethlen Ödön a belügyminisztérium közigazgatási államtitkárán, Némethy Károlyon át, – aki ugyancsak szerepet vállalt az ügy elintézésében –, érdek

lődött Boncza álláspontja, magatartása felől. Németh Károly „egy esetleges botrány elkerülésének” fontosságára intve és figyelmeztetve kísérelte meg jobb belátásra bírni Bonczát. Budapestről írta Csinszkanak egyik 1915. februárjában kelt levelében Ady: „Minden okom és adatom megvan azt sejtteni, hogy Berci bácsi apád utasítására siettetni dolgaink elintézését”. Budapestről, ahol sikerült „kicsikarnia, kiszzenvednie” a házassági engedély megadását, több táviratot és levelet küldött jövődöbelijének Csucsára. A levelek döntő hányadát a lepergett több mint nyolc évtized során közzétették, publikálták a filológusok, az irodalomtörténészek, az Ady-kutatók meg a ferge tollú újságírók. A nagyszalontai származású, temesvári gyógyszerész, Csizmazia Júlia családi levéltárából, - ahova nem tudja honnan, kitől és miként került -, most váratlanul előbukkant egy közvetlenül az árvaszéki döntés meghozatala előtt írt, keltezetlen, eredeti Ady-levél, amelynek az engedély megszerzése körüli hercehurca, idegeskedés a központi témája. Tudomásunk szerint a levél ezideig nem jelent meg nyomtatásban. Az Irodalmi Jelen közli elsőként.

Új motívumnak számít a rövid episztolában az, - amire a rendelkezésünkre álló életrajzokban, monográfiákban egyáltalán nem találtunk utalást és hivatkozást -, hogy Ady Endre az ügy eredményes elintézésé érdekében megveszekedett ellenségének, Tisza Jstvánnak is írt, aki különben azidőtájt Boncza Miklós pártvezére volt. Tisza azonban másodjára nem reflektált a folyamodványra. A megjegyzésből arra következtethetünk, hogy egyszer megkísérelte a házassulandók ügyét előmozdítani. Ady a továbbiakban minden biztonnyal már nem kívánt a miniszterelnöknél instanciázni.

A levél szövegében szereplő Némethy nem más, mint Némethy Károly közigazgatási belügyi államtitkár. Berci bácsi Boncza Miklós barátja, Szombathelyi Albert, akinek Boncza Berta egyébként már 1914. július 4-én hosszabb levelet írt, kérve, hogy értesse meg „okosan, szépen” édesapjával a körülményeket, nevezetesen azt, hogy még az őszön szeretne „törvényes, Bárczytól, apámtól és Jstentől helybenhagyott felesége len-

ni” Ady Endrének. A levél végén üdvözölt Károly pedig Török Károly, Boncza Berta unokatestvére, a nagymama-nagynéni, Török Berta, - akinek Ady a levélben „hét szent kézcsók”-ját küldte -, fia. A levél keltezetlen, nincs rajta dátum. Néhány helyén elmaradt az ékezetelés és a központozás is. Ezeket a mellékelt kinyomtatott szövegben pótoltuk. A költő Boncza Bertától, - akit Csinszkanak nevezett és szólított -, kapott becenevén (Csinszky) írta alá sorait. A kettőbe hajtott ívpapírtisztán hagyott hátsó felén rajta van az Atheneum Könyvkiadó lila tintás pecsétje, valamint egy ugyancsak pecsétnyo-

utaláson kívül nem nyújt új, szenzációs adalékokat Ady Endre életrajzához, de mindenképpen tovább árnyalja és színesíti az irodalomtörténészek, a biográfusok által fölvázolt és megrajzolt képet a költő életének arról a zaklatott időszakáról, amely házasságkötését megelőzte, alaposan megnehezítette. Nyomban a Vármegyei Közigazgatási Bizottság döntésének kézhez vétele után Boncza Berta és Ady Endre Csucsáról Budapestre utazott, ahol 1915. március 27-én Bárczy Jstván polgármester előtt polgárilag megesküdtek, egyházilag pedig a Szilágyi Dezső téri református pap adta össze őket. Az előbukkant le-

Ady Endre ismeretlen levele Boncza Bertához

Drága szépségem, kicsim, szomorúságom és örömöm, rengeteg mondanivalóm volna, de csak annyi erőm van, hogy írjak pár sort. Írják, hogy írjak s ne mindig távirattal tudassam és hogy lássa nem is olyan nagy a baj. Szép erő-főlöslegeimet szeretett atyád s a Sors jóvoltából elvesztettem, de még nincs nagy baj. Tisza másodszor nem írt, tehát Berci bátyád Némethyvel fogja elintéztetni holnapután árvaszéki ügyünket. Tele van a város pletykával, pimasz gyanúsításokkal ellened és ellenem. Szeress és minden jól lesz. Drága nagyanyánknak hét szent kézcsók, Károlyt ölelem s a tied: Csinszky.

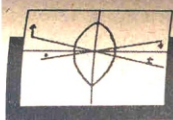
Drága szépségem, kicsim, szomorúságom és örömöm, rengeteg mondanivalóm volna, de csak annyi erőm van, hogy írjak pár sort. Írják, hogy írjak s ne mindig távirattal tudassam és hogy lássa nem is olyan nagy a baj. Szép erő-főlöslegeimet szeretett atyád s a Sors jóvoltából elvesztettem, de még nincs nagy baj. Tisza másodszor nem írt, tehát Berci bátyád Némethyvel fogja elintéztetni holnapután árvaszéki ügyünket. Tele van a város pletykával, pimasz gyanúsításokkal ellened és ellenem. Szeress és minden jól lesz. Drága nagyanyánknak hét szent kézcsók, Károlyt ölelem s a tied: Csinszky.

s a Sors jóvoltából elvesztettem, de még nincs nagy baj. Tisza másodszor nem írt, tehát Berci bátyád Némethyvel fogja elintéztetni holnapután árvaszéki ügyünket. Tele van a város pletykával, pimasz gyanúsításokkal ellened és ellenem. Szeress és minden jól lesz. Drága nagyanyánknak hét szent kézcsók, Károlyt ölelem s a tied: Csinszky.

móval rávitt verzál A-betű. Feltételezhető, hogy Ady levelét a budapesti könyvkiadó szerkesztőségében írta sietősen és idegesen egy épp keze ügyébe került ívpapírra. Bizonyára nem vette észre a lap hátsó oldalán szerénykedő iniciálét és pecsétet. A levél szövege a Tiszához való folyamodásra való futó

vél szövege is igazolja: keményen megküzdöttek egybekelésük engedélyezéséért. Szerelmük, elszántságuk, konok akaratuk megingathatatlanak bizonyult, a legnehezebb próbákat is kiállta.

SZEKERNYÉS IRÉN, SZEKERNYÉS JÁNOS

oldalnézet

VERSEK VERSENYE

A huszadik század legszebb magyar versei

KORUNK — Ankét

„A *Korunk* az Olvasás Éve alkalmával, illetve megalapításának 75. évfordulója tiszteletére körkérdést intézett mintegy száz költőhöz, irodalomtörténészhez, kritikushoz, amelyben arra kérte őket, hogy nevezzék meg az általuk legszebbnek tartott tíz huszadik századi magyar verset. A válaszként beérkezett címlistákat legtöbb esetben kisesszék formájában megírt indoklások is kísérték. Ebben a lapszámunkban kezdjük meg az ankétra beérkezett válaszok közlését a válaszolók ábécérendjében, a továbbiakban az ankét tanulságaira még visszatérünk. (...)

A körkérdésre adott válaszok a teljes magyar nyelvterületről érkeztek (Magyarországról, Erdélyből, Kárpátaljáról, Felvidékről, a Vajdaságból és a nyugati magyarság köréből).

A 99 (eddig) beérkezett válasz alapján a verscímek említésének száma alapján a huszadik század legszebb magyar versei a következők:

Kosztolányi Dezső: Hajnali részegség - 34 szavazat

Pilinszky János: Apokrif - 33

József Attila: Esmélet - 22

Illyés Gyula: Egy mondat a zsarnokságról - 16

József Attila: Óda - 15

Kassák Lajos: A ló meghal, a madarak kirepülnek - 14

Babits Mihály: Esti kérdés - 13

Füst Milán: Öregség - 12

Babits Mihály: Jónás könyve - 11

Babits Mihály: Mint különös hírmondó - 10

Dsida Jenő: Psalmus Hungaricus - 10

Kosztolányi Dezső: Halotti beszéd - 9

Babits Mihály: Ősz és tavasz között - 9

Szabó Lőrinc: Semmiért egészen - 9

József Attila: Nagyon fáj - 8

Radnóti Miklós: Hetedik ecloga - 8

Ady Endre: Az eltévedt lovas - 7

Ady Endre: Az ős Kaján - 7

Ady Endre: Kocsi-út az éjszakában - 7

Márai Sándor: Halotti beszéd - 7

A leggyakrabban említett költők a következők voltak: József Attila (95 említés), Kosztolányi Dezső (71), Ady Endre (68), Babits Mihály (65), Pilinszky János (64), Weöres Sándor (61), Szabó Lőrinc (40), Radnóti Miklós (36), Nagy László (29), Dsida Jenő (27), Illyés Gyula (27), Nemes Nagy Ágnes (25), Tóth Árpád (18), Füst Milán (18), Kassák Lajos (18), Tandori Dezső (17), Szilágyi Domokos (16), Juhász Ferenc (16), Petri György (15), Juhász Gyula (11), Márai Sándor (10), Jékely Zoltán (9), Kányádi Sándor (9), Kovács András Ferenc (9), Szép Ernő (8).“ (KORUNK, 2001. októberi szám)

A januárban 55. évfolyamába lépő *Művelődés* június—szeptemberi összevont száma a lap első két évtizedéből ad válogatást. „Terheli-e nagyobb felelősség az erdélyi magyarságot, mint a többségit, amiért elhitte, hogy a demokratikusnak kikiáltott rendszerben egy ideig a diktatúra megvédi őt az életére, fizikai létének megsemmisítésére törfő szélsőséges román nacionalista erővel szemben?” — teszi fel a kérdést **Húsz nehéz esztendő** című bevezetőjében **Szabó Zsolt**, majd így folytatja:

„Nézzünk hát szembe saját történetünkkel-történelmünkkel, még akkor is, ha nem csupa értéket jelent az a másfél száz lapszámot tartalmazó huszonkét vaskos kötet, amely az 1948-1967 közötti időszak dokumentuma. Nyugodt lélekkel elmondhatjuk, jellemzésül, hogy a lapban közölt írások körülbelül háromnegyedére kár volt a papírt elpocsékolni. Már akkor sem jelentettek értéket, amikor megjelentek, legfennebb ízléstörténeti jelzések lehetnek élvezhetetlen fűrészporként egy olyan korszaknak, amelyben a hatalomra jutottak egyik legfőbb törekvése az volt, hogy a feje tetejére állítsanak egy korábbi értékrendet. Igaz ez még akkor is, ha sokan jóhiszeműen valóban sorsuk, a közsors jobbulását hitték, remélték a változástól (...) Könnyű lenne így utólag pálcát törni a történelem zsákutcájában botorkálók fölött, ezt a feladatot történészekre, társadalomkutatókra bizzuk. (...) Sokkal inkább arra szeretnők felhívni a figyelmet, hogy a legsötétebb középkorról alkotott képeiteink messze túlhaladó közelmúltunkban is volt egyfajta folytonosság, személyekben és gondolatokban, amely ebben a nehéz húsz esztendőben is, amikor erre lehetőség kínálkozott (...) más értékeket is felmutatott, tudatosított értékvalósággal küszködő társadalmunknak,

amaga módján és területén előkészítette a 89-es fordulatot azzal, hogy a saját erőnkbe vetett bizalmunkat, hitünket igyekezett erősíteni, amíg a szót belé nem fojtották. (...) Az itt közölt írásokból is kiérezzük a korabeli közbeszéd mindentudó közvetlen ráhatás szándékát, amelynek mozgósító, útkijelölő hatást szántak: ezt és ezt így és így kell csinálni, ez vagy az a jó, a követendő, egyedül üdvözítő példa. Ma hiányzik belőlünk ez a fajta önbizalom, csak reméljük, hogy ha az egyes csoportok között az információk szabadon áramolnak, az informális kapcsolatok javításával az egyén érvényesülését elősegítő közösségi élet feltételei is javulnak. Van-e hát közművelődés? Ha van, akkor miért nincs?”

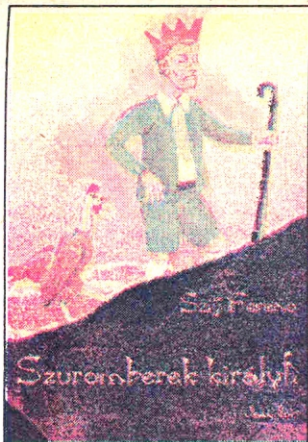
Kiadó
elenkor

Szijj Ferenc

Szuromberek királyfi

fedőlap

Szijj Ferenc József Attila-díjas költő, író, műfordító ötödik könyve meseregény. A szerző korábban sem szokványosan közelítette meg választott műfajait, és ez a legújabb műve méltán illeszkedik munkásságának eddigi vonulatába. A világról kialakított látomását átszítalta a meseműfaj finomabb szűrőin, így olyan könyvvel szolgál, amely gyerekeknek kifejezetten ajánlott, ugyanakkor felnőtt olvasóknak, sőt, a mai magyar irodalmat kutató kritikusoknak is tartogat örömeket és meglepetéseket – magas irodalmi értékei mellett széles olvasóközönségre számíthat tehát.

A történetben, a mese szabályai szerint, a jó elnyeri méltó jutalmát, a rossz pedig megbűnhődik: Szuromberek királyfi sok kaland után megmenti Sziromka királykisasszonyt a sárfellegvári Gonosz Gáspár lidérckirály karmai közül. Kalandjaiban többé-kevésbé hűséges segítőtársakra számíthat vagy nem számíthat, akikkel az egymást követő fordulatok során behatóan megismerkedhetünk: Vaxler Katalin kopasznyakú tyúkkal és Apafi Tivadar paradicsomkaróval, a királykisasszony kertjének (kis)polgárait, majd később a lidérckirály ellenzékével, Dr. Vépiné Hosszúperesztegi Róza vámpír, Mameluk múmia és társaik személyében. És olyan rettenetes (nyelvi) teremtményekkel kell megküzdenie, mint a félelmetes mókusfarkas, vagy az elefántskorpiók.

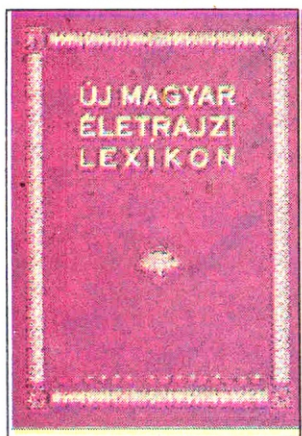
A cselekménybe kisebb példázatok illeszkednek egyebek mellett a köpönyegforgatásról (az ellenzéki rémek a börtönben parancsra egymásról írnak feljelentést), egy kettéosztott hadsereg soha véget nem érő hadakozásáról (az igaz ügyért küzdenek önmaguk ellen), és a mellékszereplőkben sem nehéz rá-

ismernünk a közelmúlt vagy napjaink mérsékeltén rokonszenves embertípusaira.

A kötet hangulatához és újító, műfajfrissítő jellegéhez jól illenek Roskó Gábor egyszerre fanyar és kedves illusztrációi.

Új magyar
életrajzi lexikon

I. kötet A-Cs

A hatkötetes Új magyar életrajzi lexikon bemutatja azokat a személyeket, akik a gazdasági, társadalmi, politikai, kulturális, műszaki és sportélet területén az elmúlt több mint ezer évben megörökítésre méltót alkottak, vagy valamilyen módon hozzájárultak a magyarság sorsának alakulásához. A lexikon — a Ki kicsodától eltérően — kizárólag már nem élő, 2000. december 31. előtt elhunyt személyek életrajzát tartalmazza, tehát a hat kötet mintegy 20 ezer személy már lezárult életpályáját összegzi.

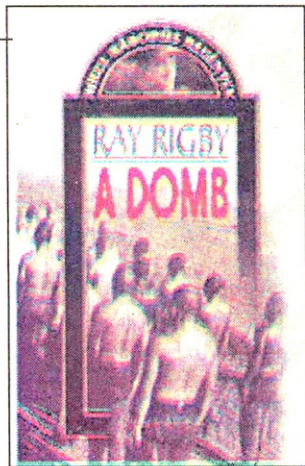
ERDÉLYI
MAGYAR KÖNYVKLUB

Csikszzerda, Virág u. 34
tel.: 066/117050

Amerikai költők

Az amerikai költészet legfőbb vonzereje az a friss látásmód és bátor kísérletező kedv, amellyel egyre újabb feltáratlan területeket hódít meg az emberi érzelmek tartományából. A válogatás átfogja az amerikai költészet három nagy nemzedékét: a tizenkilencedik századi ősöktől kezdve az elmúlt fél évszázadig.

238 oldal, kötve

Ray Rigby

A domb

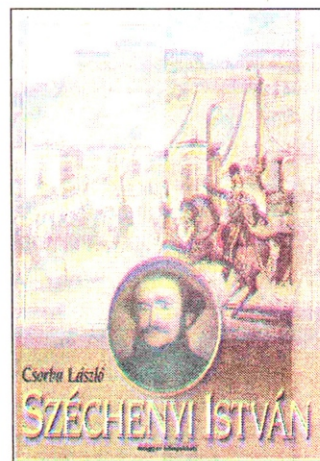
Színhely: a brit hadsereg katonai büntetőtábor a észk-afrikai sivatag kellős közepén. Idő: a második világháború, az olaszországi partraszállás napjai. A tábor gyakorlóterén Wilson főtörzsőrmester kőből és homokból dombot épített a foglyokkal.

288 oldal, kötve

Csorba László

A „legnagyobb
magyar”

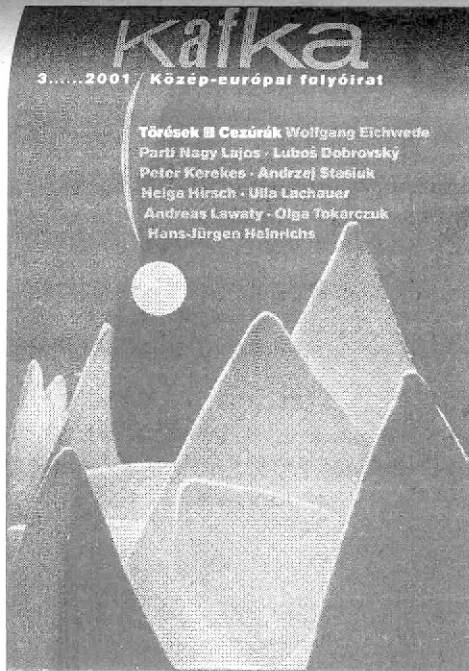
”Ha lenyírják a szárnyamat (...)
járók majd a lábamon; — ha azt is
levágják, a kezemen járók; — ha azt

is kitépik — hason csúszok!” — írta Széchenyi István a Naplójában.

A kritikusok szerint Csorba Lászlónak a Magyar Könyvklub gondozásában megjelent könyve a legaprólékosabb és leghitelesebb Széchenyi-életrajz.

Az ízlésesen illusztrált kötetben a szerző népszerű formában igyekszik összefoglalni a szakirodalom megállapításainak legjavát.

Kafka címmel ebben az évben indította közép-európai folyóiratát Németország

k&e Közép-európa

egyik legrangosabb kulturális intézménye, a **Goethe-Institut**. A kiadvány évente négyszer jelenik meg, számonként külön lengyel, magyar, cseh/szlovák és német nyelven.

„A gyakran élvezhetetlen és felületes zsurnalizmus korában nehezebben élvezhetők a hosszabb lélegzetű publikációk. De léteznek. És léteznek egy örömteli, új megjelenésű folyóirat ezen a sovány piacon: a *Kafka*” — méltatta az új kiadványt a német **WDR** rádió.

A **Le Monde** pedig ezt írta róla: „A német kulturális intézetek új folyóirata a közép-európai modernséget kívánja megújítani és utat keres a térség közös identitása felé... Elérkezett az idő egy ilyen kezdeményezés számára.”

A rendkívül igényes tartalmú és kiállítású folyóirat harmadik számából választottuk az egyik írás alábbi részletét. Szerzője 1973-ban született Kassán, filmrendezést tanult Pozsonyban, jelenleg a Zeneművészeti Főiskola rendezői szakának doktorandusa. Most dolgozik a városi uszodáról szóló filmjén.

Peter Kerekes

A régi uszoda

A múltnak történelmi szempontból való megjelenítése nem annak a felismerését jelenti, hogy miként is volt. Az emlék megragadását jelenti...

Walter Benjamin

Kriszt Jenő nevű dédapámnak eleme volt a víz. A mai Romániában található Nagybányáról elindult a tenger felé. A szárazföld kiszámíthatatlansága azonban teljesen ellenkező irányba sodorta. Kassára.

Járom az utcákat, melyeken őseim jártak, és saját bőrömmön érzem, mit jelent a történelem kontinuitása. Sok idő telt el azóta, hogy Kriszt Jenő lehorgonyzott Kassán. Egy gyermekkori emlékem úgy tűnik nekem, mint az ő álmának a megvalósulása. Kempingezéshez nélkülözhetetlen tárgyakkal megrakott Zastava kocsink, a végtelen víztükörhöz vezető lépcsők sora, tengeri állatkák kivégzésével foglalatokodó gyermekhad a tengerparton.

Családomban szájhagyományként megőrződtek az őseim által megélt legkülönbözőbb szokatlanságok. Talán én voltam az, aki soha nem látott jelentőséggel ruháztam fel és megszerettem őket azért a csöpp sós vérért, ami nekem jutott belőlük. Talán az én szemem érzékelte annak a jogát, hogy valamennyiük helyett tanúskodjam, »megragadjam az emléket«. Hiszen mi lettünk a követek, akik nagypapa híreivel elsőként jutottunk el a tengerhez, a mi akkor még gyermektesteinkben váltak valóra az ő álmai.

1937-ben Kassán megépült a városi uszoda. A víz hirtelen és csodálatraméltó kassai jelenlétének következményeként az emberek levetkőzték a testiségből fakadó szégyenérzetüket, és együtt mártóztak meg a medence áttetsző vizében.

Az uszoda tömegintimitást nyújtott a félmeztelen testeknek. A váratlan találkozásokat színhelyeként, saját érrendszerétől lüktető

szervként létezett. Az egész kozmopolita város, amilyen Kassa volt és az ma is, tükröződött e három medencének kicsiny vízszintjén. Csehek, németek, magyarok, szlovákok, fiatalok és öregek együttesen adták át magukat a vízi elemnek. A negyvennyolcas fordulat után a víz a vagyonbeli különbségeket is elmosta. Az öreg uszoda bizonyos értelemben a demokráciát testesítette meg.

Az öreg uszoda bizonyos értelemben a demokráciát testesítette meg.

És a távolban a tenger morajlik. Nagymamám mesél »Az apám, a te dédapád, Kriszt Jenő, az erdélyi Nagybányán született. Természetesen akkor az Osztrák–Magyar Monarchiában, ma Románia területén található.

Különösen elegáns ember volt. Mindig ápoltnak látom őt magam előtt, nyolcvanéves öregúrként is mindig öltönyt viselt, odahaza is. Kiskorától a tengerhez húzta a szíve. Eredetileg tengerész szeretett volna lenni, de egészségügyi problémák és a katonai fejelemtől való idegenkedése folytán nem lett azzá.

Pénzügyi hivatalnok maradt — munkájának lényegéről nincsenek pontos ismereteim —, s számlákkal bajlódott az erdélyi kisvárosban.

Máttyás József

(Déva)

A századfordulón kérvényezte áthelyezését valamelyik isztriai tengerparti városkába. Mivel hasonló légzőszervi problémái voltak, mint neked (e sorok szerzőjére utalva), az orvos a tengeri levegőt javallotta számára. Kérvénye végigjárta a Monarchia különböző irodáit, míg egy napon meglepő válasz érkezett. Kriszt Jenőt Kassára helyezték át. Így foszlottak szét dédapádnak a tenger-közeleli életről szőtt álmái. Sohasem jutott el a tengerhez.»

De lehet, hogy a tenger jutott el hozzá. Nagymamám mesél.

»És így a te dédapád Kassára költözött, messzire a tengertől, de a Schalk-házhoz közelre, ahova kártyázni járt a barátaival. Az Első Világháború elővetelének megörült, szép tisztí egyenruhában sétálhatott a korzón. Ellátó tisztí egyenruhában.

Ekkor a társaság a katonai uszodába kezdett járni. A férfiakat és a nőket természetesen el kellett különíteni, mindkét nem számára más-más időpont volt fenntartva. Mindig katonatrombita jelezte az időpontot, amikor a férfiaknak kellett felváltaniuk a medencében levő nőket. A trombitaszó időmegtakarítást hozott a környék kamaszai számára, akiknek nem kellett sokáig a kerítés réséhez tapadt szemmel várakozniuk, hogy lopva megpillantsák vágyaik öltözködő objektumait.

A Csehszlovák Köztársaság megalakulása után az uszoda másmilyen egyenruhájú katonák védnöksége alá került.

Dédapád már nem volt közöttük, nem volt hajlandó hűségét esküdni az új köztársaságnak. Így aztán kidobták őt a hadseregből és az állami szolgálatból is. Sokáig nyugdíjat sem kapott.

Lehetséges, hogy egyéb értelmes tevékenység híján eldöntötte, hogy megnősül. Én 1920. október 28-án születtem meg. Anyám elsőként az ablakaink alatt játszó katonai fúvószenekar énekét hallotta, amely csaknem túlharsogta újszülött sírásomat. Ismerőseim azt szokták mondani, hogy annyi idős vagyok, mint a köztársaság. Nem úgy van, két évvel vagyok fiatalabb.

Apám az idő tájt különbözőképpen kereste a pénzt — házalóként, csempészként, seftelőként, de leggyakrabban a kávéházból hozott haza pénzt, ahova kártyázni járt.

Soha sem történt még, hogy pénz nélkül jött volna haza. Családunk első tagja volt, aki Európában kereste a pénzt. (Az Európa Szálloda máig áll — a szerző megjegyzése)

A Posta utcában laktunk az első emeleten. Kétéves voltam, amikor egy napon a dadám az ablakpárkányra ültetett. Nekidőltem az ablaknak, kinyomtam az üveget, és kiestem. Egy véletlen járókelő kapott el, előbb az ő kezére estem, majd a földre. A horzsolásoktól eltekintve, hál'istennek, nem esett bajom. A véletlen járókelő tengerész volt. Hogy mit keresett a szárazföldi Kassán az éppen olyan rejtély, mint csodálatos épségben maradásom.»

Tengernagy tenger nélkül. Nagymamám mesél. »1937-ben tizenhét éves voltam, és a Šrebár utcai gimnáziumba jártam, mint később édesanyád, majd te is. Kassán akkor nyitották meg a Városi Uszodát. Sok időt töltöttem ott a barátnőimmel, akikkel mindenféléről beszélgettünk, természetesen a fiúkról is, róluk mindenképp. Egy napon Magda barátnőm megdöbbenve beszélt arról a férfiről, aki elbűvölte. Csodálkoztam, hogyan tetszhet neki egy olyan öreg és nevetséges ember, nem értettem csodálatát. Csak később értettem meg, hány embert bűvölt el Adolf Hitler.

Apám késő este vagy reggel tájt szokott megjönni az Európa kávéházból, és a nagyhatalmak által elosztott Új Európáról elmél-

kedett. Amikor apám üdülésről vagy új lakásról álmódott, ábrándozva mondogatta: »Ha majd visszajönnek a magyarok...«. Van, aki egész életében a lottónyereményre, más a gazdag nagybácsi örökségére vágyik, az én apám a magyarok visszatérésére várt.

Az uszoda falára valaki felírta: »Ez Magyarország!« Néhány nap múlva a felirat alatt megjelent egy másik: »Ez nem Magyarország, hanem uszoda, te ostoba!«

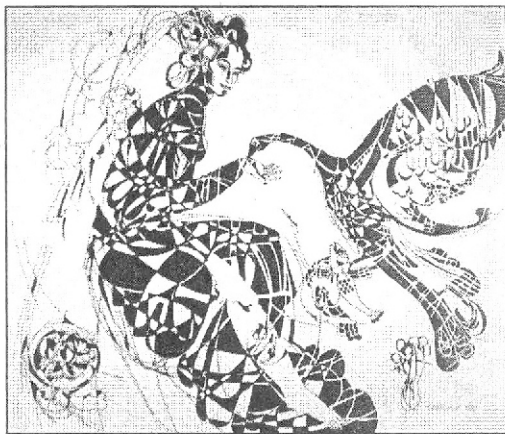
Emlékszem, hogyan hallgattuk a rádióban 1938 novemberében a Bécsi Döntőbíróság határozatát. A bemondó elkezdte olvasni a Magyarországhoz visszacsatolt városok nevét. A felsorolásnak egészen a végén, végtelen hosszú szünet és mély lélegzetvétel után kimondta, amire rég vártunk — és Kassa«. Örömmünkben teljesen magunkon kívül voltunk, míg apám ünnepelni ment az Európába, némely barátnőm Csehország felé vette útját. Kassára bevonultak a magyarok, a király nélküli királyság része lettünk, az ország élén a flotta nélküli admirálissal. Dédapád előnyös állást remélt az államigazgatásban, melyről, a magyarok visszajövetelét várva, sokat álmódott.

Am a magyarok bevonulásuk után a hivatalnoki állások nagy részét is elfoglalták, »anyásoknak«, anyaországi lakosoknak nevezték őket. Nem voltak kassaiak, s ezt nagyon sértőnek találtuk. Rádöbentünk, hogy kétféle magyarok léteznek — »anyások« és »felvidéki beneškommunisták«.

Apám ugyanúgy állandó jövedelem nélkül maradt, mint a Csehszlovák Köztársaság idején. A kávéházban azt tanácsolták neki, hogy költöztető vállalatot hozzon létre. Megkezdte a cseheknek Csehországba, a szlovákoknak Szlovákiába és a magyaroknak az új területekre történő költöztetését. A nagyhatalmak egyezségének köszönhetően családunk végre jobban élt. Tán a hön öhajtott tengerparti nyaralás is valóra vált volna, de közeledett a háború.»

A papagájos hölgy. Nagymamám mesél. »Az 1939. évi strandidény végén kitört a háború. Nem tudtuk felfogni, mit is jelent ez valójában, mi csak a »felszabadítást« ismertük, miként a magyar katonák bevonultak Kassára. Csillogás, zene és parádé. Sehöl vér, sebesülés, rothadás. Én az érettségi után voltam, először a postán dolgoztam, majd titkárnóként helyezkedtem el a katonaságnál, a hadkiegészítő alakulatnál. A besorozottak behívóit rendszereztem. Annak idején már jártam a nagyapáddal. Az uszodához vezető úton a Molnár utca végén szokott állni a »papagájos néni« — az idős asszony papagájjal a vállán jósolta a jövőt az arra járóknak. Egyszer arra sétálva a fiatal, elegáns bírójelölttel, a te nagyapáddal, megálltunk nála, s hagytuk, hogy a papagáj átadja nekünk a cédulát, melyet hosszú csőrével egy kosárból húzott ki. A cédulán az állt, hogy a fiatalúrnak rövidesen egyenruhát kell majd felöltenie. Nagyapád nem volt babonás, de azon a napon nagyon szomorú volt. Nem minden fiatal férfi örült a hadseregnek. Voltak, akik kimondottan szerencsétlennek érezték magukat, a sorsot szidták, amiért el kell hagyniuk városukat. A papagáj itta meg a levét, egy napon valaki elvitte és megsütötte.

Én továbbra is rendeztem a behívókat, míg egyszer az egyikre nagyapád címét kellett volna ráírom. Vagyis a nagyapádet, aki még fiatal jogász, bírójelölt és az én kérőm (Évike jelöltje) volt. Megmagyaráztam az előjáróknak, hogy ezt az embert nem kell behívniuk. Az előjáró okosan egyetértett, néha ő is átiratta velem a már kitöltött lapokat. Így kissé becsaptam a sorsot. Behívhatták volna nagyapádat, s nem biztos, hogy visszatért volna.»

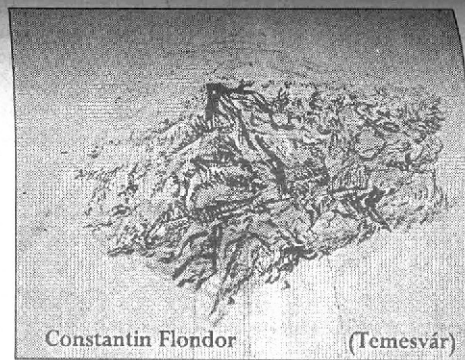
Silvia Șerban

(Bukarest)

Balla D. Károly

Halálos csók

avagy hagyomány-e a provincializmus?*

A hagyományok kérdésének ott és akkor fokozottabb a jelentősége, ahol és amikor ezekről a hagyományokról mesterségesen kívántak eltávolítani valamely nemzeti vagy nemzetiségi közösséget. Közismert tény, hogy a Szovjetunióban a kommunista ideológiát átítatott kultúrpolitika a saját érdekeinek megfelelően egyes hagyományokról azt állította, hogy azok haladóak, ezért ápolni kell őket, más hagyományokat viszont burzsoá csökevénynek minősített és teljes kiirtásukra törekedett. Érthetően a kollektív bűnösséggel vádolt kárpátaljai magyarság kulturális öröksége ez utóbbi kategóriába tartozott, és, mint köztudott, a birodalom eme perifériáján magyar nyelven évtizedekig csak túllihegően pártos irodalmat lehetett művelni, olyant, amely teljes mértékben megfelelt nem csupán a szocreálnak, hanem a kultúrát a politikai jelszavak szintjén értelmező helyi politikai kommisszárok primitív ízlésének is. A hagyományok közül csak a forradalmiaknak lehetett létjogosultsága, de még itt sem ártott disztingválni, mert Petőfi alakja gyanún felül ugyan, ám Adyt és József Attilát már kicsit fel kellett tupírozni, hogy az előbbi ne szimbolizmusával vagy istenes verseivel kelte fel a figyelmet, hanem inkább az őszirózsás forradalom viharadarának, vagy még inkább az 1919-es Tanácsköztársaság előhírnökének tűnjék, utóbbi pedig teljes egyértelműséggel illeszkedjék a töke által szorongatott kommunista proletárköltő sablonképebe.

A nemzeti irodalom forradalmi hagyományainak a felmutatása mellett megfogalmazódott az igény arra is, hogy előzményre, hagyományra találgasson a formájában nemzetinek, tartalmában szocialistának hirdett kisebbségi magyar irodalom is; és mivel Kárpátalján ennek megfelelő tradíciók nemigen akadtak, a valaha itt alkotó literátorok munkássága helyett a „szovjet magyarok“ elmélete azonnal rámutatott az egyetlen megfelelő forrásra: a moszkvai magyar emigrációra. Azaz: a szovjet kultúrpolitika boszorkánykonyhájában a moszkovita emigránsok szellemi magjával igyekeztek mesterséges úton megtermékenyíteni a kárpátaljai magyar irodalmat. Így vált lombikapánkká Zalka Máté és Karikás Frigyes, Gergely Sándor és Hidas Antal, no és, persze, Illés Béla, akik az időtájt Kárpátalján a legnagyobb magyar íróknak számítottak.¹

Évtizedeken át ezen elv alapján készültek a gyakorlatban a kárpátaljai magyar irodalom művei, amelyekben ott zengett a pártvezérek neve, ott lobogott a vörös zászló, ragyogott az ótágú csillag, repdesett a békegalamb, és a pozitív hősök sugárzó arccal néztek a boldog jövőbe.²

Am ez a szellem-genetikai erőszakot, mint ahogy idővel maga a rendszer is, hosszú távon nem mutatkozott életképesnek. Kovács Vilmos már a 60-as években őszintébb, kritikusabb hangot igyekezett megütni, fiatalok egy csoportja³ pedig a 60-as évek végén, 70-esek elején másféle tájékozódási pontokat keresett: felfedezték a maguk számára a vidék földörkincset, tanulmányozták történelmét, felkutaták-megismerték a valaha itt élt alkotók műveit. Némi túlzással: életre keltették a hely szellemét. Akkor ez a tevékenységük ki is váltotta a hivatalosok rosszallását és retorzióit, de a genius locit többé nem lehetett semmilyen palackba bezárási: megtermékenyítette — ezúttal valamivel természetesebb úton — műveiket, beépült világnézetükbe.

A hetvenes években még nagyjából külön táborban találjuk a hatalom elvárásainak megfelelni igyekvő írókat és az ellenzékibb magatartásúakat, de — utólag visszanezve legalábbis — már akkor felfedezhető az a közös nevező, amely a nyolcvanas években aztán kialakítja a többé-kevésbé egységes kárpátaljai magyar irodalmi hangot.

S hogy mi ez a közös nevező? Szerintem: az elkötelezettség. A különbség nagyjából annyi, hogy az előbbieket a tupírozott szovjet valóság, az utóbbiak a magyar közösség iránt voltak elkötelezettek.⁴ A szocialista kultúra azonban, mint tudjuk, igen fontosnak tartotta a népiséget, a tömegekkel való szoros kapcsolatot, így ez a különbség a mából nézve egyáltalán nem tűnik áthidalhatatlannak. Ezért fordulhatott elő,

hogy a két elkötelezettség akár egyazon írónál is azonos intenzitással ölthetett alakot, nem ritkán meggyőző irodalmi erővel.⁵

A nyolcvanas évek az irodalmi konszolidáció évtizede Kárpátalján. Az ellenzéki magatartásúak elhagyják radikalizmusukat, a pártosak pedig a kötelező penzum teljesítése mellett igyekeznek őszintébb hangot megütni. Eközben mit sem változik írónk elkötelezettsége, mindannyian a közösség szolgálatában állnak, a különbség lassan már csak annyi, hogy egyesek eleinte inkább a szovjet nép részeként kezelik a kárpátaljai magyarságot, mások ellenben inkább a magyar nemzethez tartozását tartják fontosnak. Am az ellentétek közelednek egymáshoz és az átfedések ekkor már egyre nagyobbak⁶: a pártosabb oldalon a forradalmi múlt, a munkásmozgalom és a békeharc megéneklése mellett mind több a tájvers, a gondolati líra, és feltűnnek — például — a mitológiai alakok; míg a másik, a nemzetibb oldalon a magyar történelem és irodalom alakjai mellett a versekben megjelenik Majakovszkij, megjelenik a Béke-táveteték és a bányászors.⁷ És amit előbb lassan közös nevezőre hozott az elkötelezettség, azt utóbb szinte teljesen kiegyenlíti a kettős kötődés közös felvállalása. E fogalom a nyolcvanas évek második felében kapott létjogosultságot, amikor a fellazuló ideológiai szorításban már ki lehetett jelenteni, hogy régióink magyar szellemi élete amennyire része a szovjet kultúrának, legalább annyira része a magyar művelődés egyetemességének is.

Nagyjából ekkorra véglegesedik és rögzül a tartalmi és formai jegyek azon összessége, amelyek együttesen a kárpátaljai magyar irodalom meghatározó kánonját képezik.

És hogy mi a jellemző erre az egyedül üdvözítőnek tekintett és a magunk számára már-már kötelezőnek gondolt hangra — például a költészetünkben?

Mindenekelőtt, természetesen, az elkötelezettség. Maradéktalan elfogadása annak a tételnek, hogy a költő a közösség nevében és érdekében szól. A kárpátaljai magyar verseket átítja a küldetéses felelősség tudat, a történelmi múlt felvállalása. Emellett és ennek megfelelően műveinkben ott tolong egymás sarkára taposva a tájélmény, a szülőföld iránti hűség, a historikus magyarságtudat, a nyelvművelő szándék, az identitásformáló akarat, a nemzetmentő elhivatottság⁸. E tartalmi követelmények nagyjából meghatározzák a formai jegyeket is: a kárpátaljai magyar vers általában közérthető, zárt felépítésű, hagyományos verselésű.⁹

Így érkezünk a kilencvenes évek küszöbére, amikor Kárpátalján húsznál is több aktív költőt tartottunk számon, s joggal gondoltuk úgy, hogy a demokratizálódás útjára lépő, független Ukrajna megalakulásával és a cenzúra megszűnésével immár semmi akadálya nem lehet tehetségük még teljesebb kibontakoztatásának: nyilván megered a pennájuk, születnek majd a remekművek és az íróasztalfiókból is előkerülnek a korábban publikálhatatlan írók.

Ehelyett azonban mi következett? Először is kiderült: az íróasztalfiókok üresek. Azaz: sem a korábban az ellenzékiséget felvállalók, sem azok, akik állítólag csak színleg tettek eleget az elvárásoknak, nem írtak a diktatúra évtizedei alatt publikálhatatlan műveket. Másodsor: a tény, hogy kitért a szabadság, alkotóinkat nem felszabadította, hanem inkább zavarba ejtette és sokukat megbénította. Harmadsor: a kilencvenes évek elején megjelenő (verses)kötetek anyagából kiderült: mind a legjobbaink, mind a középmezőnyt alkotók teljes addigi életműve nagyjából egyetlen, verseskötetnyi (akkor is, ha ez az anyag két-három kötetben variálódik¹⁰). Negyedsor: több alkotónk beállt politikusnak, s mint a gyakorlat mutatja, az ilyesmi ritkán segíti elő az írói elmélyülést. Ötödsor: akadt, aki a határok átjárhatóbbá válását kihasználva — elkötelezettségéről bámulatos gyorsasággal megfeledkezve — végleg búcsút mondott Kárpátaljának¹¹. Hatodjára: kiderült az is, hogy a mindennapi megélhetési gondok erősebben visszafogják az írói íletet, mint a politikai presszió.

Végül pedig — hetszere: a hetedik te magad légy — (számomra legalábbis) kiderült az is, hogy a kollektív nemzeti-nemzetiségi tudatra épített azon költői magatartás, amely az individuálmot, az alkotói autonómiát háttérbe szorítja — nos, ez az attitűd a megváltozott (cenzúramentes, de egzisztenciális szempontból labilisabb) körülmények között nem képes új energiákat felszabadítani. Míg ugyanis a politikai lefojtás idején minden apró történelmi utalás, a sorsverések, kisebbségi sérelmek minden metaforába-rejtése, a hűség, az elhivatottság minden példázata jelentős versszervező helyzeti energiát hordozott, addig a szorítás megszűntével ez a potenciál is megszűnt, és ha a felhajtó erő a korábbi költeményeket magasra röpitette, akkor a hasonló tartalommal manapság születő versek után vergődnek a porban.

Vergődnek a porban, állítom, és a port itt, persze, szimbolikusan értem. Úgy látom ugyanis, irodalmunknak most kezd igazán kiderülni földhöz ragadtsága, provincializmusa. Most válik igazán láthatóvá, milyen hiányok ásitóznak itt és a hátrányok miféle szövedéke nővi be még a figyelemre méltó kezdeményezéseket is.

A hiánylistát pedig éppen a hagyományokkal kellene kezdenünk. Azzal, hogy Ung, Bereg, Ugocsa, Máramaros kulturális szempontból mindig is peremvidékek, provinciális számított, a hosszabb-rövidebb időt itt töltő nagy nevű írók legtöbbször nem kötődtek szervesen a vidékhez, az egész életükben itt alkotók pedig igen ritkán hoztak létre igazán jelentős műveket. Folytathatnánk azzal, hogy - mint egy kritikusunk, M. Takács Lajos megjegyezte - mai irodalmunknak sincsenek Kányádi Sándorai és Sütő Andrásai; vagy hosszan sorolhatnánk a hiányműfajokat, megemlítve az érdemi irodalomkritika hiányát¹², azt, hogy a visszajelzések tartós elmaradása is hozzájárulhat az torzulások kialakulásához és rögzüléséhez.

Legnagyobb hiányosságunknak, gyengénknék én egy ideje azt tartom, hogy irodalmunk beszűkül, a „közszolgálatosság” csapdájába esett. Ugyanis az előttünk járó nemzedék, miközben az elkötelezettséget akár pártosan, akár népi-nemzeti vonatkozásában értelmezte, azt vallotta (s ezt az én generációm is elfogadta), hogy kisebbségi helyzetben káros az individualista alkotói felfogás, káros a kísérletezés, romboló hatása van az avantgárdnak és az izmusoknak, a posztmodern pedig maga a mételey.

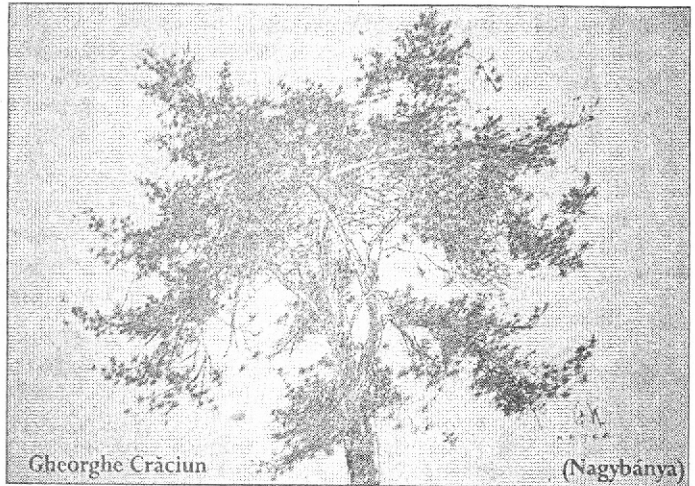
Ezért történhetett meg, hogy az effajta próbálkozások nem tudtak kibontakozni, nem kaptak pozitív visszhangot — általában fórumot sem —, és egészen a kilencvenes évekig nagy jából el is vetéltek, csupán egy-két alkotónk írói világában lehet a modernizmus bizonyos nyomelemeire rátalálni.

Am amikor a cenzúra megszűntével és a politikai presszió enyhülésével a küldetéses irodalom alól kifutni látszott a talaj, talán szükségszerűen bukkant fel fiatalok egy csoportja, amelynek tagjai részben az avantgárdban (Cséka György), részben a posztmodernben (Pócs István, Lengyel Tamás), illetve részben az ezek tapasztalatát is felhasználó intellektuális modern gondolati lírában (Bagu László) találták meg önkifejezésük — és nem szerepvállalásuk! — egyéni módzatait.¹³

Kell-e mondanunk, hogy megjelenésük erős visszautasításra talált mind a szaknabéliek többségénél, mind az átlagolvasók szélesebb körében. Absztraktabb kifejezőmódjukat érthetetlennek, ironikus hangjukat sértőnek találták, vulgáris szavakat sem kerülő szókimondásuk sokakat felháborított és nagyjából általános lett az a vélemény, hogy amit művelnek, az nemcsak hogy nem irodalom, hanem a magyar nyelvvel való bűnös visszaélés, a hagyományok és a szent értékek meggyalázása, és mindenképpen a kárpátaljai magyar közösség identitása elleni merénylet.

És valóban. Ezen fiatalok fellépése úgy hatott Kárpátalján... Hogy is? Identitásunk elkötelezettjei a vasárnapi töltött káposzta után a ház elé kitették a viaszosvászonnal fedett konyhaszékeket, odakészítették a tájleltári savankás házibort, majd népdalokat és hazafias nótákat dúdolvá békésen elutazni kezdtek. És ekkor mintha... Mintha motorkerékpárral bördzsekis rockerek rontottak volna közéjük. Micsoda senkiháziak, semmi sem szent nekik. Becsmérlik a töltött káposztát, lesajnálják az ultit, csak biggyesztenek az igaz dalok hallatán, és egyikük sem termelt még soha életében egyetlen liter tájleltári savankás házibort sem. — Hát fusson, akinek nincs bora. — És el is futnak. Ma már mind a négy fiatal költő Magyarországon él. Hamburgert és pizzát esznek, pezsgőt, sört vagy tonikot isznak, metállenés, dzsesszt és worldmusicot hallgatnak, póker játszanak és brizselnek, de ennél is jobban szeretnek az Interneten szörfölni. Ja, mellesleg kitűnő, a szülőföld gyökereiről teljesen levált modern folyóiratot is alapítottak Véletlen Balett címmel.

A kárpátaljai magyar ugaron viszont, „hálistennek”, továbbra is töretlenek a hagyományok, és a közszolgálatosság műzsája szorgosan leheli a csókokat a poéták homlokára.

Gheorghe Crăciun

(Nagybánya)

Jegyzetek

* Egy korábbi tanulmány részben átdolgozott, felfrissített és jegyzeteiben kiegészített változata

¹ Erről bárkit meggyőzhetnek a kárpátaljai magyar iskolákban használatos korabeli tankönyvek.

² A szerző nem kívánja elhallgatni, hogy a 70-es években maga is írt Lenin-verseket és nem egy korai művében megénekelte a munkahősöket, elítélte a nyugati propagandát stb.

³ A Forrás Irodalmi Stúdió tagjai

⁴ Cséka György hasonló következtetésre jut egy esszéjében, amelyből jelen írásom címét is kölcsönöztem. Cséka mindkét tábor alkotómódját „szocialista-realistának” nevezi abban az értelemben, hogy írónk a tartalmat, a mondanót és a csupán eszköznek tekintett forma előfőle helyezték. Szerinte a más-más hagyományra támaszkodó két tábor közti különbség már eleve is csak látszólagos volt: »A kétféle hagyomány szembenállása (gondolok itt Balla László és Kovács Vilmos, a Forrás Stúdió és a hatalom, ill. a József Attila Stúdió szembenállásának legendájára) azonban látszólagos, éppen irodalomfelfogásuk alapjainak azonosságára, formálási módjaik hasonlóságára, „problémátlanságára” miatt. Sajátos módon ezért a hatalomnak ellenálló, ellene (szolidan) lázadó, „igazmondó”, „szolgáló”, „magyarságot őrző” művek (Kovács Vilmos: Holnap is élünk c. regénye, Zselicki József, Vári Fábrián László és mások művei) halálos csókban forrnak össze azzal, ami ellen, amivel szemben megfogalmazták magukat (különválasztani e kétféle hagyomány alkotásait csak irodalomon kívüli — morális, politikai — szempontok szerint lehetséges),

és a mérhetetlenül cinikus, a kommunista irodalompolitikát (túl sikeresen) kiszolgáló, vagy csak vele kompromisszumokat kötő művek (Balla László ezirányú munkássága) magukkal rántják a feledésbe (ama korszak múltával) az egyébként ideológiájukban rokonszenves, igazukat, identitásukat megfogalmazó, „szolgáló” alkotásokat.« (Cséka György: A kárpátaljai magyar irodalom, Pannon Tükör, 1999/1.)

⁵ Példának felhozhatók — nevesebb íróinkat említve — Füzesi Magda, Ferenczi Tihamér, Horváth Sándor, Dupka György akkor írt versei, Nagy Zoltán Mihály korai novellái (illetve egy közismertebb, nem-kárpátaljai példa: Váci Mihály életműve). Verseikben a nép, a közösség — elkötelezettségük tárgya — a polgári társadalmat eltörlő forradalom által felszabadított, boldog jövőndőt (kommunizmust) szorgos munkával építő népként, tömegként jelenik meg.

⁶ Az egységessülés folyamata nagyjából-egészében a közel két évtizeden át működött (1971-1989) József Attila Irodalmi Stúdió (Alkotóközösség) keretei közt ment végbe, s a tendencia jól megfigyelhető a stúdiósok fórumában, a Kárpáti Igaz Szó c. napilapba tördelt Lendület c. irodalmi oldalakon közreadott publikációk alapján.

⁷ Utalás Vári Fábrián László és Fodor Géza verseire

⁸ Eltérések, kivételek persze akadnak. Elmlithetnénk például Fodor Géza költészetét: minden elkötelezettsége és szolgálatvállalása mellett alkotói világában dominál az intellektuális, elvont, olykor nehezen fejlejtető líra.

⁹ E témával részletesebben is foglalkoztam e két tanulmányban: Szereptudat és szereptévesztés a kárpátaljai magyar iroda-

lomban (in: Balla D. Károly: A hontalanság metaforái. A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága, Budapest, 2000.); illetve: Hagomány vagy klisé? Rögzült motívumok az utóbbi évek kárpátaljai magyar verspublikációiban. (A Határon Túli Magyar Irodalom Hete Szekesfehérváron és Fejér Megyében c. konferencián tartott előadás, 2001. okt. 10.)

¹⁰ Érvényes ez a halványabb tehetségű Ferenczi Tihamérra, Balla Terézre, Horváth Sándorra, Tarczy Andorra csakúgy, mint a kiváló Fodor Gézára és Vári Fábrián Lászlóra is - megjelent 2-3 verseskötetük gerincét ugyanaz a 25-30 vers képezi — czekek hol néhány újabbban születettel, hol korai zsenyéikkel szaporították; Czébelly Lajos, Zselicki József és a többi évtizede Budapesten élő, de magát kárpátaljai költőnek tekintő S. Benedek András a rendszerváltás óta egyetlen karcsú kötetnyi versanyagot tudott az olvasó asztalára letenni, ezekben is gyakorlatilag 25 esztendő teljes költői termésé található; ha tüzetesebben megvizsgáljuk, nem mutatnak sokkal jobb képet Füzesi Magda kötetetei sem: új és újabb gyűjteményei bő kánállal mértenek a korábbiak anyagából.

¹¹ Csak a kötetrel már itthon rendelkező, a 90-es években elköltözött költőket említve: Balogh Balázs, Imre Sándor, Finta Éva, Balla Teréz

¹² A legutóbbi időszak itt öröndetes változást hozott. Sorra jelennek meg a prózaíróként is figyelemre méltó Penckőfer János monografikus igényű készülő műelemzése.

¹³ Költészetükkel külön tanulmányban foglalkoztam: Négy kísérlet a megújulásra, UngBereg 1999.

öthalom

A Münchener Magyar Intézet az egyetemisták és művészek városrészének számító Schwabing negyed egyik csön-

desebb utcácskájában, a Beichstrasse 3. szám alatti ház földszintjén és első emeletén található. Jól felszerelt könyvtára egyaránt kínál régi kincseket és érdekes újdonságokat. Dr. K. Lengyel Zsolttal, az intézmény örökké elfoglalt vezetőjével, kellemes pipafüsttől illatozó, hangulatos dolgozószobájában beszélgettünk.

Tudomány és művészet

Bajor—magyar hungarológiai műhely Münchenben

A Münchener Magyar Intézet jövőre ünnepi fennállásának negyvenedik évfordulóját. Méghozzá jó erőben, óvatos de-rülátással. Pedig a Kárpát-medencén kívüli magyarságkutatásnak e több szempontból is egyedülálló műhelye felett nem is oly rég már-már megkondult a lélekharang...

Intézetünk az 1990-es évek végén súlyos létfenntartási gondokkal küszködött. Indulásakor a két világháború közötti interdiszciplináris magyarságtudomány hagyományából merítette eszmei indítékát, a hidegháborús viszonyok közepette természetesen lemondva bármilyen magyar állami segítségről, tehát azon tényező igénybevételéről, amely az önként vállalt hagyomány keletkezésekor, az 1920-as években, mérvadó szereppel bírt a két háborús vesztes, Magyarország és Németország baráti viszonyába ágyazott külföldi hungarológiában. A magyar emigráns személyiségek által kitalált és meg-alapított, majd nem magyar szakmai képviselők egyre nagyobb mértékű hozzájárulásával irányított és működtetett Ungarisches Institut München történetének első három, főként személyi változások nyomán egymástól elkülönülő szakaszában (1962-1968, 1968-1980 és 1980-1999) kizárólag németországi pénzforrásokra pályázhatott. Ugyanakkor alapvetően magyar témákra összpontosított. Ezért számolnia kellett azzal, hogy létjogosultsága, amelyet a befogadó ország adófizetőinek a terhére alakított ki, előbb-utóbb megkérdőjeleződik. Ellátmányainak szerény mértéke mindenesetre azt valószínűsíti, hogy bajor finanszírozói legkésőbb a hetvenes évek elejétől újra meg újra eltűnődhetnek: mire való egy magyar intézet Münchenben? Más szavakkal: miért volna érdemes egy olyan müncheni intézetet, amely lényegében magyar érdekeltségű, a minimálisnál nagyobb

összeggel támogatni? E kérdés az intézet történetének harmadik szakaszában, az 1990-es évek második felében, egyre égetőbbé vált, és a kedvező bajor hivatalos válasz váratott magára. Ezért a Münchener Magyar Intézet — bezárásának komoly veszélyét elhárítandó — eldöntötte: maga kínál kimerítő választ. Az, hogy nem teljesen esélytelenül látott önmentéséhez, két körülménynek volt köszönhető: egyrészt a költségvetési akadályok ellenére évtizedeken át folyamatos, hiánypótló és színvonalas munkájának — amelyet az evaluációs bizottság zárójelentésében továbbműködtetése mellett szóló érvként méltatott —, másrészt annak, hogy tíz évvel a magyarországi rendszerváltás után megérett az idő a Münchener Magyar Intézet elhelyezésére a német—magyar államközi kapcsolatok összefüggésében.

Milyen gyakorlati megoldást sikerült erre találni?

Az intézet, a Németországban bevett szokás szerint, egy — már 1963-ban — bíróságon bejegyzett egyesület saját szervezeti szabályzattal működő intézményévé alakult 1999/2000 fordulóján. A munkáltatói jogokat az egyesület gyakorolja, amelyet kétharmad részben a Bajor Szabadállam, egyharmad részben a Magyar Köztársaság támogat. Mindkét oldalon a kulturális tárca biztosítja a költségvetési tervek alapján megkérve nyezett ellátmányt. A 2001. költségvetési évben így öt (teljes vagy féllállású) állandó és nyolc részdíds feladattal megbízott munkatársat foglalkoztathatunk. Az új helyzet sajátossága abban áll, hogy míg az intézet korábban kizárólag a német szövetségi vagy a bajor tartományi kormány anyagi fedezetével lényegében tudományos funkciókat látott el, úgy ma már kétszeresen vegyes alkutú: bajor—magyar és tudományos-kulturális intézet.

Mit jelent az utóbbi „kombináció“?

Korábban kizárólag tudományos munka folyt intézetünkben. Például történészek, társadalomtudósok és a humán terület egyéb szakértői publikáltak éves rendszerességgel megjelenő kiadványainkban. Ez a tudományos profil megmarad, de a két ország nyitottabbá — egymás iránt is nyitottabbá — válásával 2000-tól kibővült művészeti, főleg irodalmi és zenei rendezvényekkel. A magyar kultúrát „menedzselve“ havonta legalább egyszer a nyilvánosság elé lépünk. Csak az irodalomnál maradván idén az év első felében volt egy nagy sikerű Szabó Magda estünk és egy Pilinszky János összeállításunk; szeptemberben Esterházy Péter Harmonia Caelestis-ének német fordítását mutattuk be a szerző részvételével, októberben Darvasi László olvasott fel A könnyemutatónyosok legendája című regényéből annak német nyelvű megjelenése kapcsán. (Az utóbbi két estet München legelőkelőbb irodalmi központjában, a Literaturhausban rendeztük). E műsorokat egy három részből álló Márai Sándor sorozat követi, szintén a Literaturhaus-szal együttműködve. Ezek révén nemcsak a szerző szépirodalmi munkáit követheti nyomon a német közönség — amely egyébként néhány éve élénken érdeklődik életműve iránt —, hanem egy dokumentumkiállítás is nyitunk életéről és politikai jellegű írásművészetéről, a budapesti Petőfi Irodalmi Múzeummal közösen. És éppen a napokban, november 20-án, a Zendülők című, 1930-ban megjelent Márai-regény első németországi kiadásának alkalmából Klaus-Maria Brandauer olvas fel e kötetből. Az, hogy mit jelent a világhírű osztrák színész részvétele a huszadik századi magyar szépirodalom e kimagasló alakjának népszerűsítésében, aligha szorul különösebb magyarázatra.

A magyar történelmet viszont egy október végén zárult grandiózus kiállítás vitte közelebb rengeteg német emberhez.

Bízást állíthatjuk, hogy a passzai „Bajorország és Magyarország ezer éve” című történelmi kiállítás az utóbbi évek legnagyobb ilyen jellegű és magyar tematikájú kulturális vállalkozása volt külföldön. Jelentős érdeklődés mutatkozott iránta mind a német, mind a magyar közönség részéről, beleértve a két ország kulturális és közéleti személyiségeit is. A bajor kormány kezdeményezésére és jelentős anyagi támogatásával jött létre, a főszervező az augsburgi Haus der Bayerischen Geschichte volt, amely a müncheni tudományügyi minisztérium egyik hivatala. Közel fél év alatt (2001. május elejétől október végéig) száz-húszezer látogatója volt, s ezzel eddigi legsikeresebb kiállítását bonyolította le az augsburgi in-

tézmény. Az év végétől a magyar szervező, a budapesti Magyar Nemzeti Múzeum mutatja be az anyagot. A Münchener Magyar Intézet szakmai tanácsadóként vett részt ebben a munkatervben, az első forgatókönyv megírásától az előkészítő szakmai konferenciák megszervezésén át egészen a megnyitó programjának összeállításáig, sőt, azon túl is, például a német és a magyar sajtótájékoztató anyagok elkészítésével. A tömérdek aprólékos munka során ritka élményben volt részünk: hiszen nem hétköznapi jelenség a kulturális életben, hogy a magyar fél felé a külföld közeledik ilyen mértékben, ekkora céltudatos-sággal — és ekkora eredménnyel.

Az irányváltás óta eltelt két év mérlege tehát pozitív.

Helyzetünk ártértekelése egy olyan jövőképfelvázolását indokolta, amely értékesíti a hunga-

rológia mind magyar, mind pedig bajor oldalon tapasztalható korszerűsödési kísérleteinek a tanulságait. Ennek megfelelően a Münchener Magyar Intézet interdiszciplinárisan tudományos jellegével, különösen pedig történettudományi és politológiai tevékenységével egyrészt régi hiányt segít pótolni a külföldi magyar kulturális intézetek, illetve egyetemi lektorátusok hálózatában, másrészt német egyesületi jog szerint szerveződve és helyi munkatársakat alkalmazva egy tudományos alapú és a többi külföldi magyar intézethez viszonyítva olcsóbb személyzeti struktúrával rendelkező magyar képviseleti formát tart fenn. A rá vonatkozó kormányközi megállapodások is azt bizonyítják, hogy a magyar államigazgatástól való viszonylagos függetlensége ellenére betöltheti a maga kedvező szerepét a bajor és a magyar állam viszonyában.

HUDY ÁRPÁD

Dr. K. Lengyel Zsolt 1960-ban született Kolozsvárott. Édesapja, Lengyel Kornél (1929-1998) vegyészmérnök, anyai ágon nagybányai; édesanyja, született Szabó Györgyi, szintén vegyészmérnök, aradi, a Zárda egykori növendéke.

1967 és 73 között a kolozsvári zenelíceum zongoraszakos diákja, a következő tanévet **Aradon**, a Mărășesti (Kossuth) utcai iskolában végzi, Sántha Alajos magyartanár osztályában. De már ezt megelőzően rendre a Maros parti városban tölti vakációit, nagyszüleinél.

1973/74-ben családja Nyugat-Németországba települ, tanulmányait a Hessen

tartományi Bensheimban folytatja, itt érettségizik 1980-ban.

Felsőfokú tanulmányait a **Heidelbergi Egyetemen** kezdi, ahol újabb kori történelmet, politikatudományt és filozófiát hallgat, majd a **münchener Ludwig Maximilian Egyetemen** folytatja, kelet- és délkelet-európai történelem, politikatudomány, valamint általános és összehasonlító irodalomtudomány szakon. Itt teszi le a kisdoktori vizsgáját 1986-ban.

1992-ben szerzi meg a doktori címét a korai transzilvanizmus eredetéről és formáiról írott disszertációjával, mely 1993-ban jelent meg a **Münchener Magyar Intézet** kia-

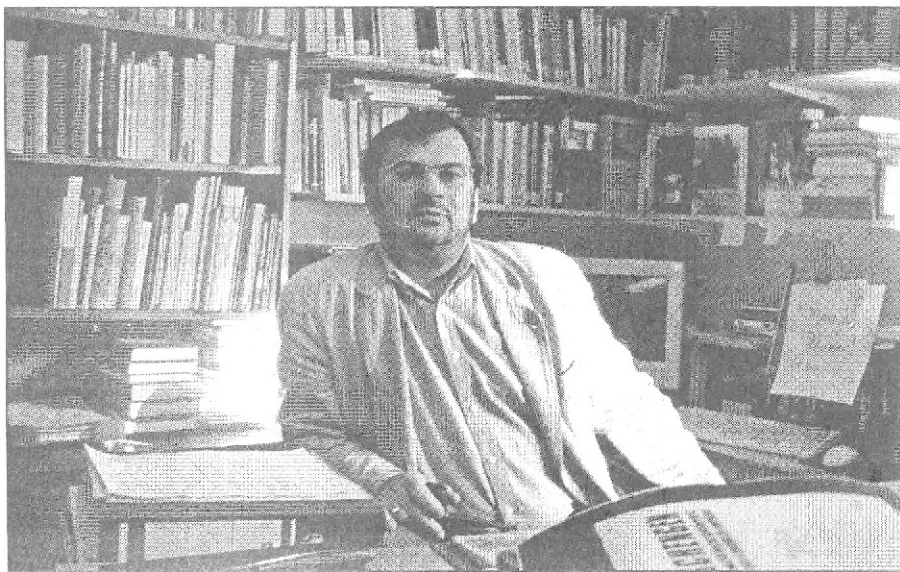
dásában. Ennek az intézménynek 1984 óta tudományos munkatársa, 1998-tól pedig ügyvezető igazgatója.

Kiterjedt magyar és német nyelvű szakírói és előadói tevékenységet 1983 óta folytat. Több éve óraadó tanára, illetve tudományos munkatársa a müncheni Ludwig Maximilian Egyetem keretében működő **Kelet-Európai és Délkelet-Európai Történelmi Intézetnek**.

Kutatási súlypontjai: a hungarológia mint interdiszciplináris tudományág; térségünknek 19. és 20. századi történelme; valamint a politikai és közigazgatási rendszerek, nemzetközi és interetnikus kapcsolatok, nemzeti kisebbségi kérdés és politikai eleméletek.

A Münchener Magyar Intézet ügyvezető igazgatójaként az intézmény működését és képviseletét biztosító, sokrétű tevékenysége, valamint a számos magyar vagy német nyelvű nyilvános program megtervezése és lebonyolítása mellett a **Studia Hungarica** könyvsorozat és az **Ungarn-Jahrbuch** (Magyarország Évkönyv) folyóirat kiadásának gondozásával is foglalkozik.

Feleségével, a szintén Kolozsvárról elszármazott Kalló-Lengyel Katalin zenepedagógussal és 1993-ban született három ikergyermekekkel, Ádámmal, Annával és Bálinttal együtt a München melletti Grafingban élnek.

Miriszlai Miklós
1957-ben született Székelyudvarhelyen. Marosvásárhelyen nőtt fel, Temesváron járt egyetemre. Mirisz Miklós néven a Fáklya Kiadónál jelent meg 1982-ben **Saját idő** című verskötete. 1988 óta Magyarországon él. **Kő kövön** című verscikdusa, melyhez maga készített fametszeteket, Erdély, Partium és a Bánság városait idézi meg. E képes lírai füzért folytatásokban közöljük.

Miriszlai Miklós

Kő kövön (1.)

Anyátlan, megalázott múltunk
darabkái rakosgatom,
pedig lavina felszínére
kellene kapaszkodnom,
ahogy csattogó kerekre rímelve
lúktet ezer villanypózna,
egy-egy időtlenségbe tapadt,
otlfeledett peron-óra,
elsuhanó felirat,
városok kifeslett bélése,
potyautas társam a ráncigáló,
elűzhetetlen révület,
föld alá tűnt támfalaim,
szánjátok meg bolyongásaim,
századoknak sírhantjain
kétrét hajlott gondolatim...
Hogy viselhetnénk el
a fakadó derűre lecsapó
száraz indulatvillámokat,

ahogy a titkon összeszedetettt
ismeretekből életre kel
egy kép, egy legenda, egy ükapa,
odébb penderítve a hétköznapiok
filléres gyötrelmeit,
a mindenkori hősjelölt seregeket,
hogyan nézhetném, miként pöffeszkedik
a törvénynek kikéltölt gyűlölet,
sikoltanék, s hangom lesz bűvópatak,
bár hallom a patkódobogást,
midőn pirkadatok városba
hajtatott István ükapám,
sóért és szerszámmért, meg hogy
hazatért-e már Kossuth Lajos -
A kő nem elég maradandó,
a pergamen köpönyegként forgatható,
mégis a beépített, lebontott,
újra beépített téglá,
a szárhagyomány repedezett boltíve,

okiratok elzárt korhadása,
naponta futárral váltott levél,
láda fia egérrágtá kalendáriuma,
felbeszakadt főkönyve,
utcák, kapualjak lehellete
szól eleinkről, jó termésről, sáskahadról,
békéltenségről...
Összeszámlálom veszteségeimet,
a százados tetteket, a neveket,
a vonuló elpusztítottakat,
elősorolva csökönnyösen és bevallottan
kivételezteimet,
gondosan föltarisznyálva
e legdrágább utazásra,
melyhez a menetjegy
idegsejtekkel fizetendő,
s hátrahagyom kinőtt holmim,
harminc esztendőmet,
e kiégett lármafák gyökereit,
barátaim különös hanglejtését,
minden vagyonomat,
mi leltáramból kimaradt.

Montaigne az időről

Csordás Gábor készülő fordításából

Mi többiek pedig ostoba módon félünk a halál egy nemétől, amikor annyi másikon átestünk és át-esünk. Hiszen nem csupán a tűz halála születés a levegőnek, ahogy Hérakleitosz mondta, és a levegő halála a vízé, hanem még nyilvánvalóbban láthatjuk ezt önmagunk esetében. Az érett kor elpusztul és elmúlik, amikor eljön az öregség, az ifjúkor véget ér az érett kor bekövetkeztével, a gyermekkor az ifjúkorával, a csecsemőkor a gyermekkorával és tegnapi nap meghal a mával, mint ahogy a ma meghal majd a holnappal; semmi sem maradandó, és semmi sem mindig ugyanaz. Hiszen ha így volna, ha mindig ugyanolyanok és ugyanazok maradnánk, hogyan örvendhetnénk most az egyik dolognak, máskor pedig egy másiknak? Hogyan szerethetnénk vagy gyűlölhethetnénk, dicsérhetnénk vagy kárhöz-tathatnánk ellentétes dolgokat? Hogyan lehetnének különféle vonzalmaink, nem őrizve meg ugyanazt az érzést ugyanabban az elmében? Hiszen nem valószínű, hogy változás nélkül más benyomásaink támadhatnának, és hogy aki megváltozik, az ugyanaz maradhat, márpedig ha nem ugyazaz, akkor nem is az. Hanem, még ha egyazon lét is, már nem egyszerűen az, szüntelenül a másik másává válik. Következésképpen a természetes érzékek csalatkoznak és hazudnak, amikor a lát-szatot annak veszik, ami, anélkül hogy egyáltalán tud-

nák, mi az. De hát mi az, ami valóságosan van? Ami örök, vagyis soha nem született és soha nem lesz vége; akiben az idő soha nem idéz elő változást. Mert az idő mozgékony valami, mely mintegy árnyékként mutatkozik a szüntelenül áramló és mozgó anyaggal, anélkül hogy valaha is megállapodna és állandósulna; melyhez e szavak illenek: előtte és utána, volt és lesz, és ezekből első pillantásra nyilvánvaló, hogy nem olyasmi, ami van; hiszen olyasmiről, ami még nincs a létben, vagy ami már megszűnt lenni, nagy ostobaság és nyilvánvaló hamisság volna azt mondani, hogy van. Ami pedig a jelen, pillanat, most szavakat illeti, amelyek segítségével látszólag megalapozzuk és fenntartjuk az idő felfogását, amint ezeket az ész felfedezi, ott helyben már le is rombolja őket: hiszen tüstént jövőre és múltra hasítja és választja szét, mintha szükségképpen kettéosztva akarná látni őket. Ugyanúgy vonatkozik ez a természetre, amit mér, mint az időre, ami méri. Hiszen abban sincs semmi megmaradó vagy maradandó; hanem ott is minden dolog vagy megszületett, vagy születik, vagy meghal. Ennélfogva bűn volna Istenről azt mondani, hogy ő az egyetlen, aki van, volt, vagy lesz. Mert ezek a kifejezések annak a változásai, átmenetei és viszontagságai, ami nem állhat fenn, nem maradhat meg a létben. Amiből arra kell következtetnünk, hogy Isten az egyetlen, aki semmi módon nem az idő mértéke szerint van, hanem egy mozdulatlan és változatlan örökkévalóság szerint, amely az idővel nem mérhető és semmiféle változásnak nincs kitéve; aki előtt nincs semmi, és nem lesz utána sem, aki nem újabb vagy nem régebbi, hanem valóságosan létező, aki egyetlen mosttal betölti az örökkévalóságot; és semmi sincs, ami valójában volna rajta kívül, amiről nem mondhatnánk, hogy „volt” vagy „lesz”; ami kezdet és vég nélkül lenne. (Esszék, 2. könyv 12. fejezet)